

Людмила Масол

STEAM

Мистецтво

Частина 2

6 клас

Людмила Масол

Мистецтво

Підручник інтегрованого курсу
для осіб з особливими освітніми потребами
(Н 54.1 — Н 54.2)

6 клас
(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2023

УДК 7*кл6(075.3.056.262)
МЗ1

Підручник розроблено за модельною навчальною програмою
«Мистецтво. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої
освіти (авт. Масол Л. М., Просіна О. В.)

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 № 254)*

Підручник відповідає психофізичним особливостям
сприймання осіб із порушеннями зору
(Протокол № 10 від 21.11.2023
засідання експертної комісії зі спеціальної педагогіки)

Методичні малюнки **В. Г. Власової**

Цей підручник видано за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та
Глобального партнерства заради освіти (GPE). ЮНІСЕФ і GPE не брали участі
в розробці цього підручника. Зміст і твердження в цьому підручнику є позицією
авторів і не обов'язково відображають політики чи погляди ЮНІСЕФ і GPE.

Масол Л. М.

МЗ1 Мистецтво : підруч. інтегр. курсу для осіб з особ.
освіт. потребами (Н 54.1 — Н 54.2). 6 кл. (у 2-х ч.) : ч. 2 /
Л. М. Масол. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2023. —
192 с. : іл.

ISBN 978-966-983-428-7.

УДК 7*кл6(075.3.056.262)

ISBN 978-966-983-428-7

© Масол Л. М., 2022
© Видавничий дім «Освіта», 2023

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького

Слова Павла Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Камерно-інструментальні жанри: прелюдія, токата

Наведи приклади інструментальних творів, які мають назву або програму. Чи допомагає це краще розуміти зміст музики? Голоси яких птахів тобі доводилося слухати в довкіллі? Які птахи найчастіше згадуються в українських народних піснях?

Рафал Олбінський.
Звуки скрипки (фрагмент)

У давнину люди в певний момент відчували й усвідомили, що деякі мелодії настільки виразні, що зрозумілі й без слів. Граючи на музичних інструментах, ми передаємо свої почуття та думки музичною мовою, відмінною від словесної.

У багатьох інструментальних творах є авторські назви, інколи епіграфи, які пояснюють зміст музики або натякають на нього. Така музика називається **програмною**. Програма може бути узагальненою, мати лише заголовок, або розгорнутою детально. Вона викликає в слухачів конкретні асоціації.

Існує два типи програмності: **картинна** і **сюжетна**. Образи першого типу «малюють» в уяві часто картини природи, портрети. Другого — пов'язані з подіями в літературних творах.

У програмній музиці є чимало творів, присвячених світу живої природи — флори й фауни. Чарівні голоси птахів не могли не привернути увагу композиторів. Захоплюючись співом жайворонка, віртуозними трелями соловейка, ритмами дятла, інтонаціями зозулі, люди наділяли їх чарівними якостями.

Французькі композитори-клавесиністи Л. Дакен, Ж.-Ф. Рамо втілювали пташині образи в програмних **п'єсах-мініатюрах**. Італієць О. Респігі на мотиви композиторів минулого створив оркестрові композиції. Імітуючи голоси птахів, він використав духові інструменти, а також жанри прелюдії і токати.

Слухаю музику

Луї Дакен. Зозуля (клавесин).

Жан-Філіпп Рамо. Перекличка птахів (фортепіано).

Отторіно Респігі. Прелюдія. Токата («Зозуля»).

Порівняй музичні образи птахів (регістр, динаміку, темп). Схарактеризуй тембр клавесина. Які духові інструменти звучать в оркестрових композиціях?

Музична грамота

Прелюдія (або прелюд) і **токата** — камерно-інструментальні жанри, які виникли в клавірній і органній музиці та застосовувались зазвичай як вступні імпровізаційні частини до великих творів. Наприклад, найвідоміша токата й фуга ре мінор для органа Й. С. Баха, яка перекладена для різноманітних складів виконавців.

Самостійним жанром прелюдія стала у творчості Ф. Шопена. Він поєднував непрограмні прелюдії в цикли з 24 творів. А в циклі прелюдій К. Дебюссі кожна п'єса мала програмну назву. Збірки прелюдій, переважно ліричних, написав Василь Барвінський.

Красу пташиної музики чудово передає дзвінкий тембр **клавесина** — клавішного інструмента, попередника фортепіано. Для нього складали програмні п'єси з прийомами **звуконаслідування**. Прозорий, металевий тембр клавесина імітував щебетання птахів у мелодіях із численними прикрасами. Клавесин мав дві клавіатури на відміну від невеличкого **спінета**.

В українській музиці існують твори, присвячені пташиній фауні, наприклад програмні п'єси-мініатюри.

Спінет

Клавесин

Слухаю музику

Василь Барвінський. «Сорока-ворона», «Горобчик». Прелюдія № 2 для фортепіано. Сергій Борткевич. «Гидке каченя», «Соловейко» (із циклу «Музичні картинки» за казками Г. К. Андерсена).

Як звуки фортепіано імітують спів і рухи пташок? До якого типу програмності належать прослухані твори?

Гра-імітація «Відгадай пташку». Зімітуй голосом або на інструменті спів зозулі, соловейка або зімпровізуй ритмічну партитуру дятла.

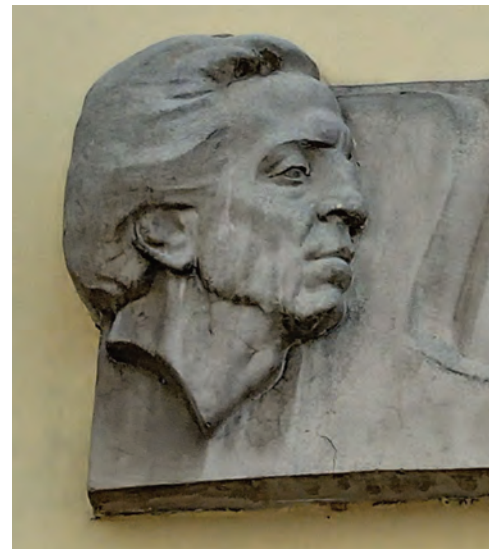
До портретної галереї

Василь Барвінський (1888–1963) — український композитор, піаніст, педагог. Народився в Тернополі, але невдовзі родина переїхала до Львова.

Професійну музичну освіту він здобув у Празькій консерваторії. Після повернення до Львова В. Барвінський очолив Вищий музичний інститут імені Миколи Лисенка.

Доля митця склалася трагічно: за наклепом він був заарештований і засуджений на 10 років ув'язнення в Мордовських таборах. Рукописи його творів були поварварськи знищені. Після повернення із заслання композитор усі сили зосередив, щоб відновити з пам'яті ці твори.

Музична спадщина В. Барвінського охоплює різні жанри для фортепіано, віолончелі, камерного ансамблю, хору, оркестру. Характерною особливістю стилю композитора-лірика є нахил до інструментальної мініатюри.

Музика й вірші У. Соколишин

1. Замела зима гори і долини,
Не впізнати тепер ліси і полонини,
Снігом вкрило все — і міста, і села,
А в душі живе музика весела.

Приспів:

Така зима лише на Україні,
Співочій, рідній, милій і єдиній,
І де б ви не були, в якій країні,
Вертайтеся до рідної святині.
Така зима лише на Україні,
Тут казка лісова чарує нині,
І чути спів десь там на полонині,
Така зима лише на Україні.

2. Горами летить пісень моїх відлуння,
Хай воно дзвенить на добро,
на радість людям,
Щоб співали всі, раділи, танцювали,
Щоб ніколи ми горя не зазнали.

Приспів.

Мистецька скарбничка

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви жанрові ознаки п'єси-мініатюри, прелюдії, токати.
2. До якої групи інструментів належить клавесин?
3. Чому, на твою думку, виникла програмна музика?

Самостійне дослідження, медіапошук

Знайди інформацію про вплив музики на пташок, їхню музикальність. Порівняй різні джерела та оціни їх достовірність.

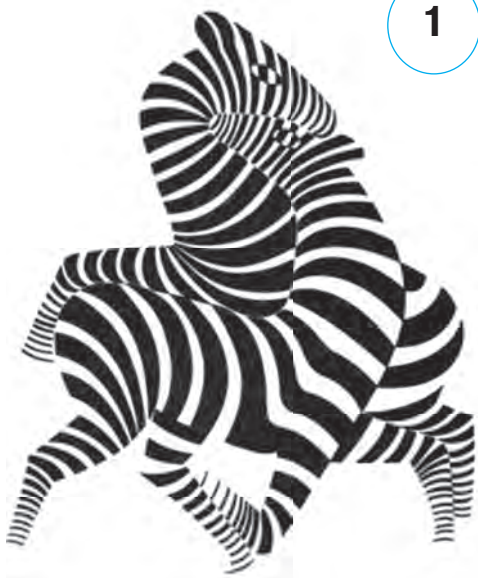
Фантазую, експериментую, дію

Поекспериментуй: зімітуй спів птахів за допомогою прийомів звуконаслідування голосом, на синтезаторі чи фортепіано.

Анімалістичний жанр

Поміркуй, який із жанрів образотворчого мистецтва найдавніший. Пригадай, кого малювали первісні люди на стінах печер. Яких птахів зображують в українському декоративному мистецтві, у петриківському розписі?

1

2

3

Анімалістичний жанр — один із найдавніших в образотворчому мистецтві. Постійний інтерес митців до нього зберігається до сьогодні. Нині образи тварин можна побачити скрізь — у живописі, графіці, скульптурі, декоративному мистецтві, а також

- 1 — Віктор Вазарелі. Зебри;
- 2 — Франц Марк. Синій кінь;
- 3 — Валентина Матвієнко. Котик

дизайні та рекламі. Митців, які спеціалізуються в цьому жанрі, називають **аніمالістами**.

Які ілюстрації належать до графіки, живопису, декоративного мистецтва?

Високого рівня майстерності досяг анімалістичний жанр у мистецтві стародавніх цивілізацій Сходу, де існувала традиція зображувати представників флори й фауни, зокрема птахів. Японський паперовий журавлик, виконаний у техніці оригамі, став символом щастя та удачі.

В українському мистецтві здавна зображували птахів як символи долі, співали про них у піснях. Лелеку вважали покровителем дітей, сімейних цінностей. Образи-сим-

1

2

1 — китайський жанр «птахи-квіти»; 2 — оригамі

Птахи на декоративній тарілці

воли з'являлися на орнаментах вишивок і писанок, у мереживі витинанок.

Порівняй зображення птахів на різних творах мистецтва.

Птахи — традиційний мотив українського петриківського розпису, внесеного до всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО.

До портретної галереї

Ганна Самарська — народна художниця України, лауреат премії ім. Катерини Білокур, основоположниця родинної династії майстрів мистецтва. Народилася 1942 р. в селі Богданівка. Її наставницями були Катерина Білокур та Марфа Тимченко. По-трапила до самої Петриківки, де і живе понині. Творчість Г. Самарської — своєрідний синтез декоративного живопису та петриківського малярства. В одному творі мисткиня поєднує квітку ре-

лістичну і стилізовану. Особливість її творів — витончені птахи в складних довершених композиціях.

Художня майстерність Ганни Миколаївни надихає доньку Тамару й онуку Олесю. Тамара Вакуленко створює монументальні роботи в інтер'єрах, розписи на папері, тканині, дереві, металі. Оlesia Вакуленко — дизайнерські етнокомпозиції для сучасного одягу. Колекція її суконь «Дерево-життя» здобула відзнаку на Міжнародній виставці. Вона також є авторкою серії антистрес-розмальовок за мотивами народного мистецтва.

1

2

3

Петриківка родинної династії: 1 — Ганни Самарської;
2 — Тамари Вакуленко; 3 — Олесі Вакуленко

Опиши вироби майстринь петриківки: композицію, мотиви флори й фауни, кольорову гаму.

Візуальна грамота

У декоративному мистецтві, зокрема й українському, птахів і квіти малюють не реалістично, а стилізовано. Стилізація передбачає спрощений чіткий і контрастний малюнок, лаконізм форми.

Художники уникають дрібних деталей, притаманних реалістичному зображенню пернатих. Щоб стилізувати зображення птаха, треба підкреслити його найхарактерніші риси. При стилізації не передається об'ємність предметів. Стилізують не тільки форму, а й колір, який використовується локально й контрастно, щоб підкреслити його експресію. Але стилізована пташка має залишатися пізнаваною.

Віртуальна екскурсія

Відвідай сайт Національного музею українського народного декоративного мистецтва, який містить одну з найбільших колекцій петриківського розпису (Марфи Тимченко, Тетяни Пати, Федора Панка, Ганни Самарської та ін.).

Створюю композицію

Варіант 1. Створи декоративне зображення птаха за мотивами українського народного малярства для прикрашання одягу: сукні, футболки тощо (гуаш).

Створюю композицію

Варіант 2. Виріж горобців, що співають веселу пісню (аплікація).

Створюю композицію

Варіант 3. Об'єднайтеся у дві групи. Намалуйте ілюстрації до музичних картинок С. Борткевича за казками Г. К. Андерсена «Гидке каченя» і «Соловей» (кольорові олівці).

Мистецька скарбничка

Анімалістичний жанр (від лат. — тварина) — зображення тварин в образотворчому та декоративному мистецтві.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Продовж речення: «Сьогодні я дізнався / дізналася..., було цікаво..., була важко..., я зрозумів / зрозуміла, що..., тепер я можу...».

2. Як називають митців, які присвятили свою творчість зображенню тварин, птахів, комах?

3. Поясни на прикладі, як зображують птахів у декоративному мистецтві.

Самостійне дослідження, медіапошук

Знайди інформацію про орнітологічні мотиви в сучасному дизайні.

Фантазую, експериментую, дію

Створи візуальний конспект уроку «Український декоративний дивосвіт». Упиши в пелюстки квітів ключові поняття теми: жанр, анімалістика, петриківка, витинанка, стилізація, флора, фауна тощо.

Карнавал тварин. Сюїта

Пригадай, що таке карнавал. Які існують карнавали? Які п'єси з «Карнавалу тварин» К. Сен-Санса ти пам'ятаєш?

Композитори часто поєднують невеликі п'єси в сюїти. Здебільшого, всі вони пов'язані спільною програмою чи темою.

Музична грамота

Частини сюїти будуються за **контрастом**. Наприклад, одна частина танцювальна, інша — пісенна; одна — мінорна, сумна, а інша — мажорна, весела, радісна. Помірні й повільні п'єси чергуються зі швидкими.

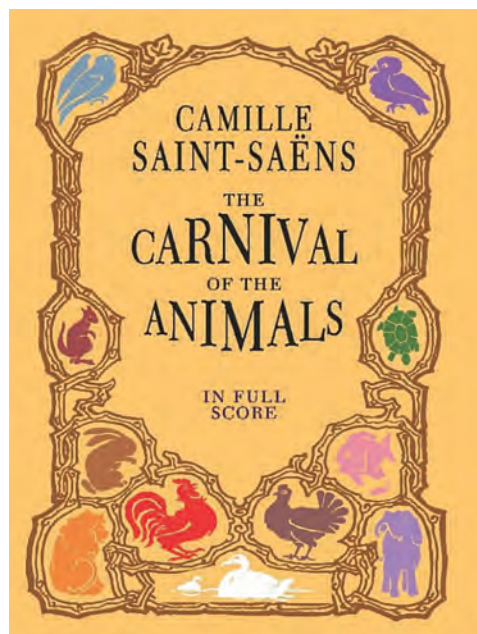
Старовинні сюїти склалися із чотирьох основних танців, поєднаних спільною тональністю (алеманда, куранта, сарабанда, жига). Із часом до них почали додавати інші.

Сюїти писали для різних інструментів і для оркестрів, інколи об'єднували фрагменти з опери або з творів певного композитора в різних жанрах.

До найвідоміших музичних творів, присвячених тваринам, належить сюїта Каміля Сен-Санса «Карнавал тварин» для невеликого інструментального ансамблю. Твір

складається із 14-ти мініатюр, більшість із яких — образи тваринного світу — поважні, ніжні чи кумедні. Завдяки виразності музики та назвам частин легко впізнати звіра, птаха, рибку.

Персонажі музичного карнавалу, окрім лебедя, зображені в жартівливому або навіть сатиричному характері.

Слухаю музику

Каміль Сен-Санс. «Карнавал тварин»: «Інтродукція і Королівський марш лева»; «Черепахи»; «Слон»; «Кенгуру»; «Акваріум».

За допомогою яких засобів музичної виразності створено образи тварин? Як допомагають програмні назви? Яка роль тембрів, поєднань інструментів? Наведи приклади звуконаслідування.

Зміст сюїти «Карнавал тварин» (частини)

«Інтродукція і Королівський марш лева» (фортепіано). Відкриває карнавал грізний і величний цар звірів, урочистий марш фанфарами.

«**Черепахи**» (струнні і два фортепіано) — танець канкан в уповільненому темпі створює комічний ефект.

«**Слон**» (контрабас і два фортепіано) — вальсова мелодія комічно зображує слона, який танцює.

«**Кенгуру**» (два фортепіано) — гострі звучання імітують стрибки кенгуру.

«**Акваріум**» (флейта, скляна гармоніка або дзвіночки та челеста, струнні, фортепіано) — музика імітує картину води й рух рибок в акваріумі.

«**Фінал**» — виконує весь ансамбль. Весела й легка головна тема перемежовується мотивами з попередніх частин.

До портретної галереї

Шарль Каміль Сен-Санс (1835–1921) — французький композитор, органіст, піаніст, диригент. Писав музику в різних жанрах: симфонії, опери, балети, кантати, ораторії, інструментальні твори. Закінчив Паризьку консерваторію, працював церковним органістом, концертував як піаніст і диригент у багатьох країнах світу.

До «Карнавалу тварин» (1886) композитор ніколи не ставився серйозно, вважаючи її жартівливою «великою зоологічною фантазією». К. Сен-Санс категорично заборонив публічне виконання сюїти за життя, і вона була опублікована лише в 1922 р.

У наш час виконання знаменитої зоологічної сюїти К. Сен-Санса збагатилося різними візуальними компонентами. Зокрема, Punkrobot Studio записала виконання музики з паралельною демонстрацією анімаційного супроводу на екрані.

Слухаю музику

Руханка «Образи тварин» (з імітацією рухів тварин).

Заграйте разом «Королівський марш лева» із сюїти «Карнавал тварин» на клавесах або ударних і шумових інструментах, зокрема саморобних.

Мистецька скарбничка

Сюїта (фр. suite, буквально — чергування, послідовність) — жанр музики, циклічний твір із кількох контрастних частин, об'єднаних спільним художнім задумом або програмою.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви ознаки жанру сюїта.
2. Поясни й доведи, що «Карнавал тварин» К. Сен-Санса — це програмний твір у жанрі сюїти.
3. Поміркуй, чому сюїта К. Сен-Санса має назву «карнавал», чому автор уважав свій твір «зоологічною фантазією». Яка п'єса здивувала тебе своїм музичним гумором?

Самостійне дослідження, медіапошук

Проаналізуй і порівняй різні варіанти візуалізації «Карнавалу тварин» К. Сен-Санса. Узагальнюй свої дослідження висновком про зв'язок виразового й зображального в музиці, зокрема програмній.

Фантазую, експериментую, дію

Створи з однокласниками й однокласниками театралізований карнавал (пантоміму) за музикою К. Сен-Санса.

Анімалістична екзотика

Пригадай, із якими домашніми тваринами художники малювали дітей на камерних портретах. Яких тварин ти вже умієш малювати, а яких — бажаєш навчитися?

Образи тварин — такі різноманітні за розмірами, формами, кольорами — дивують, захоплюють, заворожують художників-анімалістів. Живописці не тільки малюють тварин з натури з точною зовнішньою схожістю (для цього вони вивчають анатомію), а й намагаються передати складність характеру, звички, поведінку в природному середовищі. Спостерігаючи навколишню фауну, художник помічає благородність вірного собаки, гордість лева, впевненість тигра,

Карл Брендерс. Слон

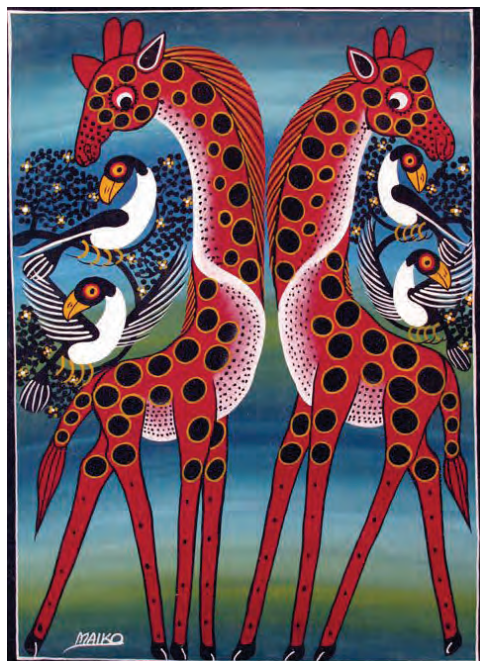
Марія Приймаченко. Слон

хитрість лисиці, кумедність мавпочки. Для цього використовує все багатство кольорів і відтінків.

Звірина серія української мисткині Марії Приймаченко, представниці «наївного мистецтва», є унікальним явищем, не має аналогів на вітчизняних і світових теренах. Фантастичні звірі — і свійські (корова, кінь), й екзотичні (лев, слон, мавпи) — це витвори дивовижної уяви художниці, яку Пабло Пікассо називав геніальною. Деякі її чудернацькі тварини взагалі не існують у природі, але й добре знані набувають казкових рис.

Який колорит картин? Що незвичного в декорі?

До «наївного мистецтва» належить і стиль **тінга-тінга** — так званий квадратний живопис, який став відомим африканським брендом. Назва походить від прізвища художника Едуардо Саїді Тінгатінга, селянина без освіти. Через бідність він малював на шматках картонних коробок 60 x 60 см. Теми композицій навювала фауна рідної Африки.

Африканський
стиль тінга-тінга

Яких звірів і птахів зображено на ілюстраціях? Вони реалістичні чи декоративні? У кольорових відношеннях переважає контраст чи нюанс?

Візуальна грамота

Контраст — різко виражені відмінності об'єктів або предметів за розміром, формою, тоном, кольором, фактурою.

Нюанс — навпаки, незначна відмінність, ледь помітний перехід, відтінок у межах одного кольорного тону щодо іншого. Прикладом побудови наближеного колориту в композиції є використання кольорів однієї групи (теплої чи холодної), відтінків певного кольору.

Акцент — перебільшений, яскраво виражений контраст.

Контраст і нюанс — основні засоби досягнення художньої виразності у всіх видах мистецтва. У живописі кольоровий контраст має велике значення.

Анімалістичний жанр не оминув і мистецтво фотографії. Сьогодні професіонали й аматори прагнуть

зафіксувати природну красу тварин. Фауна нашої планети надзвичайно різноманітна, але все більше стає тварин, що опинилися на межі зникнення.

Живописці й фотографи своєю творчістю привертають увагу до сучасних екологічних проблем. Митці, як і екологи, намагаються запобігти можливим загрозам втрати багатьох видів тварин. Усі вини людини: сафарі, браконьєрство, знищення лісів, пожежі й інші лиха.

Які тварини на фотоілюстраціях викликають у тебе здивування, які — захоплення чи інші почуття і ставлення?

Створюю композицію

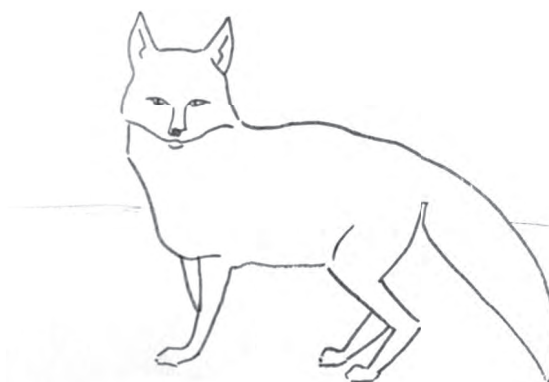
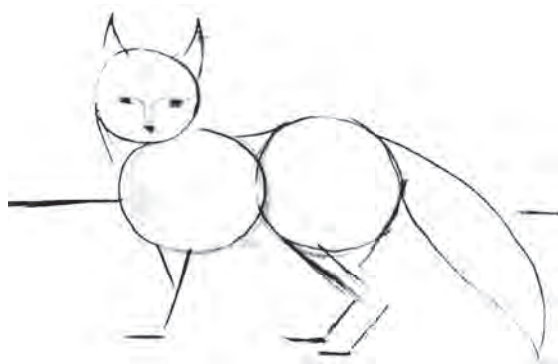
Варіант 1. Намалюй екзотичних тварин в стилі тінга-тінга. Стилізуй тварин за формою і кольором.

Варіант 2. Намалюй у реалістичному стилі руду лисицю, стривожену пострілами мисливців (акварель, чорна кулькова ручка).

Мистецькі поради

- Щоб у реалістичному стилі грамотно намалювати будь-яку тварину, необхідно уважно розглянути будову її тіла, знайти співвідношення розмірів частин.
- Визнач пропорції фігури лисиці й наміть схему з геометричних фігур, якими позначені контури її тіла.

Варіант 3. Групова робота. Створіть серію декоративних панно «Зоопарк» (техніка Tunnel Book — «паперовий тунель» або 3D-аплікація). Стилізуйте образи тварин в орнаментальній об'ємній рамці.

Мистецька скарбничка

Акцент

Виділення звуку за рахунок посилення динаміки

Перебільшений, яскраво виражений контраст

Нюанс

Динамічний або інший відтінок виконання в музиці

Незначна відмінність, ледь помітний перехід, відтінок у межах одного колірному тону щодо іншого

Контраст

Зіставлення в музиці:
динамічне (гучно —
тихо), темпове
(швидко — повільно) тощо

Зіставлення протилежних
за характером зобра-
жень (велике — мале,
світле — темне тощо)

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Поясни відмінність реалістичного і декоративного зображення тварин.

2. Схарактеризуй особливості анімалістичної творчості Марії Приймаченко.

3. Яких звірів зображують у стилі тінга-тінга? Які потребують екологічного захисту?

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди творчість швейцарського художника Готфріда Мінда. З'ясуй, чому він отримав прізвисько «котячий Рафаель».

Фантазую, експериментую, дію

Створи лепбук «Анімалістика». Систематизуй за видами мистецтва (живопис, графіка, скульптура, декоративне мистецтво) та тематичними рубриками: птахи, дикі звірі, свійські тварини, комахи, риби тощо.

Гумор у музиці. Скерцо

Чи буває музика смішною? Як композитори жартують? Назвіть музичні п'єси та пісні про тварин, у яких утілено гумор.

Світ музичного мистецтва нас захоплює, дивує, вражає. Музика навіть без слів здатна виражати думки, почуття, настрої, викликати усмішку. Ти вже знаєш, як жартує К. Сен-Санс у зоологічній фантазії, де слон танцює легкий і граційний вальс, а черепахи — швидкий і запальний канкан, який довело-

ся уповільнити під їхні рухи. Пригадай також «Дует котів» Дж. Россіні — музичну пародію на оперних співаків.

Комічні ефекти можна створити не лише у вокальній чи програмній інструментальній музиці. Для цього існує спеціальний музичний жанр — **скерцо**. Жартівливим п'єсам притаманні швидкий темп і переважно тридольний метр. Для жартів композитори застосовують різні прийоми: контрастні зіставлення образів, регістрів, переклички інструментів, звуконаслідування, гострі ритмічні звороти, раптові динамічні акценти та

інші «несподіванки». Коло образів скерцо різноманітне — від кумедних до фантастичних.

Скерцо з'явилося як частина сюїти. Наприклад, відоме соло флейти Й. С. Баха з оркестрової сюїти №2 виконується як твір «Жарт» в різних обробках.

Як самостійний камерно-інструментальний жанр скерцо розвивалося в напрямі посилення віртуозності. Польський композитор Фредерік Шопен у своїх скерцо втілює не тільки суто жартівливі моменти. Це музика концертного плану, сповнена багатю палітрою настроїв.

Слухаю музику

Фредерік Шопен. Скерцо для фортепіано № 2.

Опиши прослухану музику. Продовж ряд слів-характеристик: бравурність, ліричність, драматизм...

Жанр скерцо широко представлений і в оркестровій музиці. Одним із яскравих зразків є твір «Учень чаклуна» французького композитора Поля Дюка за сюжетом балади Й. В. Гете. В основі його змісту — історія самовпевненого учня мага, який вирішив самостійно поворожити з водою, повторюючи чаклунські дії. До чого це призвело, можна побачити в мультфільмі.

Слухаю музику

Поль Дюка. Скерцо «Учень чаклуна». М/ф «Фантазія».

Порівняй скерцо для фортепіано і для оркестру. Як мультфільм додає гумору музичним образам? Який епізод вдало розкриває характер скерцо засобами анімації?

Українські композитори В. Косенко, В. Барвінський та інші також створювали скерцо, які називали **гуморесками**, підкреслюючи легку жартівливість.

Слухаю музику

Юрій Шевченко. Гумореска (соло на флейті Пана Г. Агратіна).

Який настрій викликає в тебе музика гуморески? Поміркуй, як зміниться характер музики, якщо виконати цей твір піано в повільному темпі.

Співаю пісню

Пес Патрон

Музика й вірші Н. Савка

Пес Патрон їв макарон, а до того ще й батон.

Апетит в Патрона є, він постійно щось жує.

Пес Патрон купив айфон, гавкнув сильно в мікрофон,

Облизав увесь екран, селфі кинув в інстаграм.

Пес Патрон взяв камертон, заспівав з ним в унісон.
І за той його концерт смакував смачний десерт.
Пес Патрон грав в бадмінтон, вийшов гордо на газон
І з ракеткою в зубах по воланчику ба-бах.
Пес Патрон став на кордон, поруч рідний батальйон.
В Україні захист є, наш Патрон нас береже.

Приспів: О пес Патрон, о пес Патрон...

Виконай пісню з бодиперкашн (вивчи базові прийоми).

Музична грамота

Оригінальним інструментом може стати... власне тіло людини. Мистецтво «жестів, що звучать» називають бодиперкашн (body percussion). Руки й ноги перетворюються на «ударну установку». Таке веселе музикування вельми корисне для розвитку координації.

Потрібно засвоїти базові техніки, які потім варіюють:

- притупування (удари лівою, правою або обома ногами);

- поплескування (руками по лівому, правому або обох стегнах);

- плескання в долоні (перед собою, над головою);

- клацання пальцями (обом руками одночасно, окремо кожною).

Мистецька скарбничка

Бодиперкашн — «музика тіла», що виконується окремо чи як супровід музики, танцю.

Гумореска — стрімка музична п'єса жартівливого характеру, близька до скерцо.

Рингтон (англ. ring — дзвінок, tone — мелодія, мотив) — мелодія, що відтворюється на мобільному телефоні під час отримання вхідного виклику.

Скерцо (з іт. — жарт) — самотійна музична п'єса або частина твору у жвавому темпі.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Який твір справив на тебе найбільше враження?
2. Поясни особливості жанрів скерцо й гуморески.
3. Вислови своє ставлення до гумору в музиці.

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався, як створювати рингтони й перетворити це цікаве заняття на електронний мінібізнес. Поцікався музичними вподобаннями своїх друзів (досліди попит, вивчи ринок як маркетолог).

Фантазую, експериментую, дію

Імпровізуйте скерцо в техніці бодиперкашн на мелодію веселої пісні.

Скульптурна анімалістика

Назви основні засоби художньої виразності скульптури. Якими матеріалами та інструментами користуються скульптори?

Світ образотворчого мистецтва «населяють» знайомі нам із дитинства тварини, яких можна зустріти в довкіллі, у казках і піснях, — котики, песики, вівці, зайчики та інші. Здавна українські майстри й майстрині виготовляють і розписують кольоровими візерунками

глиняних коників і баранців, що стали окрасою опішнянської та косівської кераміки.

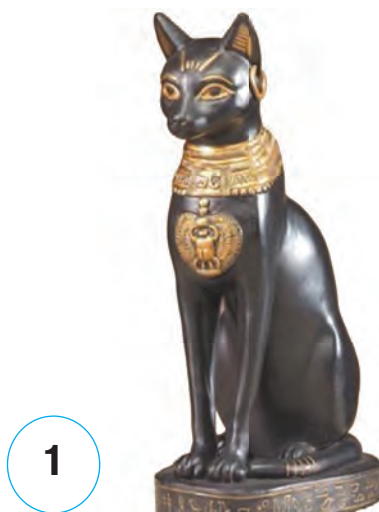
Колись фігурки, що зображували тварин чи птахів, належали до культових предметів (**тотемів**), їм поклонялися як захисникам роду. Згодом магічне значення було втрачене, і вони побутували як дитячі забавки.

До найдавніших зразків скульптурної анімалістики належать крилаті людинобики, яких ставили біля воріт палаців і міст

Статуетка баранець
(Опішня, Україна)

Ассирії для захисту від злих духів. Давні єгиптяни зображували своїх богів із головами тварин. Наприклад, покровителя фараонів бога Гора — із головою сокола, а богиню Бастет — в образі кішки. Неповторний скіфський звіриний стиль утворили наші пращури, зображуючи оленів, коней, пантер, фантастичних істот в ювелірних виробках із золота.

1 — богиня Бастет (Єгипет); 2 — скіфська прикраса «Олень»

Схарактеризуй скульптури тварин. Що в них незвичне, дивне? Який із творів належить до круглої скульптури, а який — до рельєфу?

Твори анімалістичного жанру поширені в станковій, декоративній і монументальній скульптурі. Статуям тварин і декоративним анімалістичним рельєфам, якими

Храм дракона (Таїланд)

прикрашали храми або будинки, притаманні великі розміри фігур і масштаби композицій, гармонія з архітектурною спорудою.

Будь-яка творчість в анімалістичному жанрі передбачає поєднання природничо-наукового і художнього поглядів на тварин. Адже завданням митця-анімаліста є не лише точність зображення тварини, а й створення художнього образу — виразного та емоційного.

Щоб правдиво відтворити образ певної тварини, треба уважно розглянути її форму, визначити об'єм, пропорції — співвідношення між розмірами частин тіла (голови, тулуба, лап, шиї, вух, хвоста тощо). Адже одна тварина струнка, у неї довга шия і неповторної краси роги, як в оленя. Інша — міцної статури, громіздка, з величезними вухами й хоботом, як у слона.

Різняться тварини не лише за зовнішнім виглядом, а й за характером, особливостями руху, звичками, манерою поведінки. Митці наділяють ту чи іншу тварину властивими людям рисами, як героїв казок чи

байок (вірний кінь, впертий баран, гордий лев, лютий дракон).

Візуальна грамота

Скульптури тварин виготовляють із різних твердих і м'яких матеріалів: дерева, кістки, металу (бронзи, латуні, міді), каменю — натурального (мармур, граніт) або штучного (композит). Початківці найчастіше ліплять із глини; діти — з пластиліну або слайму (пластичного, желеподібного матеріалу).

Глина — це природний матеріал. Вона пластична, добре формується. Просушений виріб має достатню міцність, зберігає форму, його легко фарбувати різними видами фарб. Глину зберігають і в сухому, й у вологому вигляді. Якщо глина пересохла, то її заливають водою на 5–6 годин або на добу. Перед замішуванням воду зливають і вимішують глину, щоб вона легко відставала від рук.

Пластилін — це штучний матеріал, який виготовляють із глини, змішаної з воском і фарбувальними речовинами. На відміну від глини, він завжди перебуває в пластичному стані, але за низьких температур стає твердим.

З урахуванням матеріалу скульптори здатні передати фактуру поверхні — хутро лисиці чи ведмедя, голки їжака, шкіру крокодила, панцир черепахи.

Розглянь пам'ятник черепаці у Латвії. Зверни увагу, як скульптор передає фігуру тварини, фактуру панцира, голови, лап. Порівняй способи стилізації в круглій скульптурі та рельєфі (на монеті).

У світі зростає зацікавленість пластичними виробами із недовговічних матеріалів: піску, льоду, рослин тощо. Майстри **топіарі** — старовинного мистецтва декоративної стрижки рослинності — створюють фігури тварин і птахів для прикрашання ландшафту.

Фестивалі піскових та крижаних і снігових скульптур проводять у багатьох країнах. У Японії відкрито музей піскових скульптур, для створення яких залучають кращих майстрів з усього світу.

Декоративні композиції в анімалістичному жанрі: з рослин та піску

Візуальна екскурсія

До рідкісних тварин, які зникають і перебувають під охороною, належить велика панда, яка живе тільки в Китаї. Вона стала символом охорони природи у світі.

З метою збереження чисельності панд, у Китаї створено музей і заповідник, вкритий бамбуком, що є основою харчування цих звірів.

Створюю композицію

Варіант 1.

Виліпи панду (пластилін).

Варіант 2. Робота в парі. Виліпіть панду з панденятком.

Мистецька скарбничка

Тотемізм — одна з форм релігійних уявлень, культ тотема — тварини (рідше рослини).

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що нового ти дізнався/дізналася про скульптурну анімалістику?

2. Наведи приклади застосування анімалістики в декоративній, станковій і монументальній скульптурі.

3. Проаналізуй свої досягнення і визнач, яких практичних компетентностей тобі не вистачає для успішного опанування технологій ліплення тварин. Які вміння потребують більшого розвитку — виготовлення круглої скульптури чи рельєфу?

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди анімалістичну творчість митців, які використовують оригінальні техніки й матеріали.

Фантазую, експериментую, дію

Підготуй для молодшого школярства презентацію віртуальної екскурсії, присвяченої скульптурним образам фауни України.

Жанри й форми музики: соната

Пригадай непрограмні інструментальні твори. До яких жанрів вони належать?

Антоні Дітлеф.
Алегро (фрагмент)

Камерно-інструментальна музика здавна супроводжувала наше повсякдення, дозволяла. Зміст програмних творів, що мають назву, підказує нам автор. Характеристика непрограмних творів визначається назвою жанру. Наприклад, марш передбачає енергійні образи, вальс — царину лірики, а скерцо — гумор.

Непрограмна камерно-інструментальна музика викликає в кожного слухача власні переживання, емоції, почуття, думки, які виникають під враженням від почутого й збагачуються на основі власного досвіду.

Соната належить до складних камерно-інструментальних жанрів, яким не притаманна програма. Спочатку вони були одночастинні, а із часом розвинулися у велику циклічну форму.

Які сонати ти вже слухав / слухала в попередні роки на уроках мистецтва? Чи мали ці сонати програму?

До портретної галереї

Доменіко Скарлатті (1685–1757) — італійський композитор і клавесиніст. Народився в Неаполі, у молоді роки служив капельмейстером і органістом у соборі Святого Петра в Римі.

В історію музики Д. Скарлатті увійшов як автор 555 сонат для клавесина. За життя митця вийшла лише одна збірка з 30 сонат.

У передмові автор зазначив: «Читачу, будь ти дилетант чи професор, не чекай знайти в цих композиціях глибокий задум, а скоріше майстерний жарт для вдосконалення мистецтва вправлятися в сміливій грі на клавесині».

Утім творчість Д. Скарлатті відіграла значну роль у розвитку сонатного жанру. Ці твори збереглися також у репертуарі піаністів.

Домінго Антоніо Веласко.
Портрет Доменіко
Скарлатті

Соната соль мінор Д. Скарлатті стала відома як «Котяча fuga», хоча назва не належить авторові. За легендою, домашня кішка композитора Пульчинелла випадково зіграла своїми оксамитовими лапками висхідний мотив. Ці шість нот звучали дещо незвично, але надихнули Д. Скарлатті на створення fugи.

Минуло чимало часу, і в одному з нотних видань сонати композитора з'явилася ілюстрація з кошенятами, що бавилися на клавіатурі, й назва «Котяча fuga». Назва прижилася, і вже стало не важливим, була історія з кішкою композитора легендою-жартом чи рекламною фішкою видавців.

Слухаю музику

Доменіко Скарлатті. Соната соль мінор «Котяча fuga».

Оригінальна ідея сподобалася композиторці Емі Біч, яка також взяла «котячий» мотив за основу своєї «Фантазії fugато».

Як циклічна форма соната сформувався у творчості композиторів-класиків віденської школи: Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена. Вони написали чимало сонат для різних інструментів та ансамблів.

Особливості жанру сонати

По-перше, соната має гомофонно-гармонічний склад на відміну від поліфонічної музики.

По-друге, класична соната складається переважно з трьох (інколи — чотирьох) частин, де крайні частини зазвичай виконуються у швидкому темпі, а середня — у повільному. Відповідно вони різняться і характером музики.

Контраст як принцип побудови сонатного циклу поширюється і на теми окремих частин циклу, які також різні за характером. На контрасті побудовані теми першої частини сонати — головна й побічна. Інколи вони вступають у конфлікт.

По-третє, для жанру сонати важливим є наскрізний розвиток музики, цілісна драматургія циклу.

Такі характерні ознаки сонати дають змогу втілювати в музиці різні грані життя, драматичні події, палітру почуттів. Саме тому соната стала улюбленим жанром для багатьох композиторів.

В українській музиці перші зразки класичної сонати створив Дмитро Бортнянський.

Побудова і драматургія сонатного циклу

Перша частина — Allegro — здебільшого у жвавому або швидкому темпі, пишеться в сонатній формі, яка має традиційну усталену структуру:

експозиція — зав'язка, звучання основних тем: головної та побічної	розробка — конфлікт або взаємодія в розвитку основних тем	реприза — розв'язка, повторне звучання основних тем, формування висновку	кода (за наявності) — підсумок розвитку музики всього циклу

Друга частина — Adagio або Andante — звучить переважно в повільному темпі, за характером — лірична

Остання частина (фінал) — Allegro — звучить у швидкому темпі, за характером — життєствердна

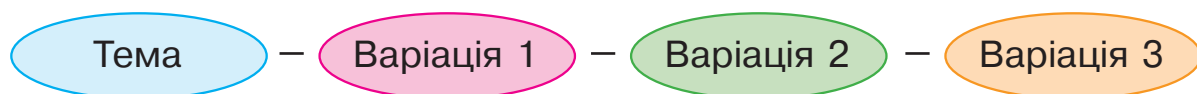
Слухаю музику

Дмитро Бортнянський. Соната до мажор для фортепіано.

Слухаючи твір, спостерігай, як відбувається музичний розвиток. Визнач, як композитор застосовує контраст.

Музичні форми окремих частин класичної сонати бувають різними. Наприклад, В. А. Моцарт у сонаті № 11 у першій частині замість звичного сонатного алегро використовує форму **варіацій**, а у фіналі — форму **рондо**.

У варіаціях спочатку звучить основна тема, а потім — її видозміни. Прийоми варіювання: зміни динаміки, ритму, фактури, гармонії, регістру, темпу.

Рондо передбачає такий тип композиції, у якій головна тема — **рефрен** — звучить не менше 3-х разів. Рефрен чергується з контрастними епізодами. Рондо притаманні рухливий темп, чіткий ритм.

Варіації та рондо бувають і частиною циклу, як у сонаті, і самостійним музичним твором.

Фінал сонати В. А. Моцарта «Турецький марш» став класичним шлягером. У цьому рондо композитор передав особливості турецької військової музики. Тобто здійснив **стилізацію** — наслідування звучання оркестру яничар. Анімаційний варіант твору можна сприймати як музичний жарт.

Слухаю музику

Вольфганг Амадей Моцарт. Соната № 11 ля мажор для фортепіано.

Добери характеристики тем варіацій і рондо. Які інструменти зображено в мультфільмі на музику Моцарта?

Оригінальним трактуванням сонатного жанру стала творчість литовського композитора і художника Миколаюса Чюрльоніса. Прагнучи до синтезу мистецтв, він не просто написав різні сонати з програмними назвами (сонати сонця, моря, зірок, пірамід), а створив аналогії музичної форми в живописі.

Отже, соната існує і як жанр, і як музична форма, яка є однією з найрозвиненіших у камерно-інструментальній музиці. Аналогічно варіації та рондо поєднують ознаки жанру й форми.

Мистецька скарбничка

Варіації (від лат. — зміна)

Музичний твір
варіаційної форми

Технічно складний
сольний танець у балеті

Мистецька скарбничка

Рефрен (від фр. — приспів) — це розділ у формі рондо, який чергується кілька разів з основною темою.

Рондо (від фр. — коло) — музична форма, у якій неодноразово проводиться головна тема твору — рефрен.

Соната — жанр камерно-інструментальної музики, циклічний твір, що складається переважно з трьох контрастних частин, перша з яких здебільшого написана в сонатній формі.

Фуга — поліфонічна форма, заснована на розвитку теми, що виконується поперемінно в різних голосах. Фугато — маленька фуга.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви основні ознаки, притаманні жанру сонати.
2. Чим сонатний цикл відрізняється від вокальних циклів, які ти слухав/слухала раніше?
3. Здійсни узагальнення теми: створи порівняльну табличку із музичних жанрів і форм.

Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся, під час виконання якої знаменитої фортепіанної сонати Л. ван Бетховена український композитор Микола Леонтович намагався використати засоби кольоромузики.

Фантазую, експериментую, дію

Послухай «Fantasia fugata» Еми Біч. За технологією «котомузики» зімпровізуй гумористичні мотиви для циркової «звіриної фантазії».

Анімалістичний жанр у графіці

Яку тварину зображено на Великому гербі України?

У яких книжках тобі траплялися зображення тварин?

Зображення тварин можна побачити в станкових графічних творах, а також у тиражній графіці: у книжках, газетах і журналах, на плакатах, марках, календарях тощо. В анімалістичному жанрі працювали художники-графіки різних епох і країн.

1

2

1 — Великий герб України; 2 — Яків Гніздовський. Їжак

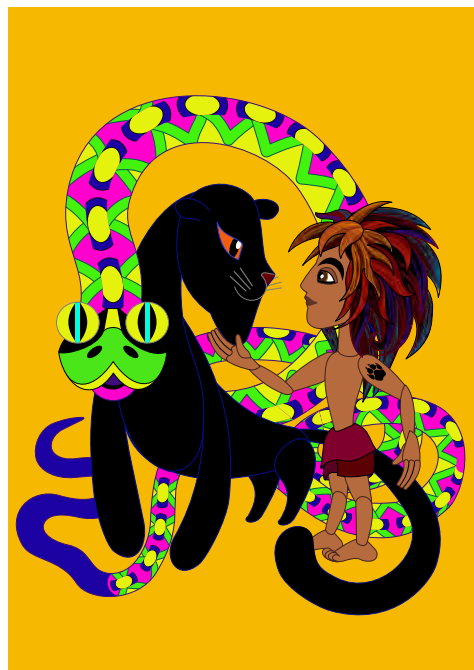
Яких представників фауни зображено?

До портретної галереї

Альбрехт Дюрер (1471–1528) — видатний німецький художник доби Відродження, який у своїй різнобічній творчій діяльності поєднував науку і мистецтво. Він створював картини, гравюри, екслібриси, склав перший у Європі так званий магічний квадрат, який зобразив у своїй гравюрі «Меланхолія I». Митець одним із перших німецьких художників застосовав у своїх графічних роботах мікс різних матеріалів.

Пригадай, що таке книжкова ілюстрація, заставка, буквиця. До якого виду образотворчого мистецтва вони належать?

Зображення тварин спостерігаємо у творах книжкової графіки, зокрема на ілюстраціях до казок і байок. Казкових героїв часто олюднюють, тобто наділяють людськими рисами, навіть зображують у костюмах. Художники-ілюстратори відтворюють основні моменти змісту літературного твору, передають зовнішність персонажів. «Портрети» звірів допомагають краще уявити їхні характери, адже головне в цих ілюстраціях — не «подібність», а яскравий і влучний образ.

Порівняй ілюстрації до книжки «Мауглі». Яка, на твою думку, більше відповідає літературному твору?

Наші пращури по-особливому ставилися до тварин, надаючи їм надзвичайних властивостей. Їх зображували на посуді, одязі, із часом — на гербах різних країн і міст, які віддзеркалюють національні флору і фауну.

Основою композиції герба є щит, який може бути різної форми. Зазвичай він повторював обриси бойового щита, а для гербів жінок застосовували форму ромба. На основному полі щита розміщують геральдичні фігури й знаки. Над щитом — корону, що вказувала на статус власника (король, князь, граф тощо). Згодом вона стала суто декоративною прикрасою. Традиційно на гербах

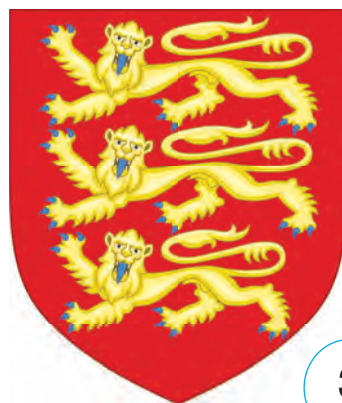
зображують птахів і звірів — реальних (лева, ведмедя, слона, орла, лелеку) або фантастичних (дракона, крилатого коня пегаса, єдинорога, птаха фенікса). Вони символізують певні якості або приписувані магічні властивості. Ці символи малюють у полі щита або з боків у ролі щитотримачів. Іноді доповнюють стрічкою з девізом.

1

2

3

- 1 — герб міста Кропивницький;
2 — герб Конго; 3 — герб Англії

Проаналізуй герби, зверни увагу на форми щитів, розташування фігур, зокрема симетричне. Яких представників фауни зображено на гербах?

Візуальна грамота

У геральдиці використовують сім кольорів.

Геральдичні кольори символізують:

- золотий (жовтий) — багатство, знатність, могутність, силу;
- сріблястий (білий чи світло-сірий) — благородство, чистоту, правдивість;
- синій — велич, великодушність, чесність, вірність;
- червоний — хоробрість, мужність, рішучість, а також кров, пролиту в боротьбі;
- зелений — надію, достаток, свободу і радість;
- пурпурний — благочестя, щедрість і верховне панування;
- чорний — обережність, ученість, іноді також печаль, смуток.

Створюю композицію

Придумай ідею і намалюй герб міста/села, школи або своєї родини із зображенням символічної тварини. Орієнтуйся на зразки: герби Польщі, Львова, Чернігова.

Мистецька скарбничка

Герб — умовне зображення, що є знаком, символом держави, міста, роду або окремої особи.

Ілюстрація — малюнок у книжці, що передає зміст літературного твору, настрій героїв.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. У яких різновидах графіки зображують птахів і тварин?

2. Поміркуй, яка роль ілюстрацій у книжках про тварин, порівняй з ілюстраціями у підручниках.

3. Заверши речення: «На уроках з теми, присвяченої анімалістичному жанру, я навчилась/навчився..., зрозуміла/зрозумів..., я відчув/відчула, було цікаво..., було важко..., мені сподобалося..., я можу...».

Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався, які тварини й птахи зображені на гербах українських міст і що вони символізують. Дізнайся, які рідкісні тварини України занесені до Європейського Червоного списку.

Фантазую, експериментую, дію

Узагальни тему у вигляді інтелект-карти до теми «Мистецька анімалістика» (як варіант — на комп'ютері).

Інструментальні жанри в оркестрових барвах: ноктюрн

Пригадай музичні твори про природу, назви їх жанри.

Для зображення царства Флори — давньоримської богині рослин і квітів — в образотворчому мистецтві існує жанр пейзажу. Краса природи в музиці передається мовою звуків, а не ліній і кольорів. Композитори використовують тембри інструментів, акордові й ладові барви, прийоми звуконаслідування. У музиці ми можемо почути різноманітні звуки природи.

Вінсент ван Гог. Зоряна ніч

Створюючи музичний пейзаж, композитори використовують жанр **ноктюрна**. Це лірична композиція мрійливого характеру, у якій втілено споглядальні образи нічної природи. Форма ноктюрнів зазвичай тричастинна, побудована на темповому контрасті (повільно — швидко —

повільно). Ноктюрнам притаманна своєрідна фактура, що ніби змальовує таємничий повітряний простір, що викликає пейзажні асоціації.

Щоб підкреслити туманність, «музикальність» своїх нічних пейзажів у приглушених тонах, американський художник Джеймс Вістлер називав їх ноктюрнами й писав у різних кольорах і відтінках: синьо-золотому, блакитно-сріблястому тощо.

Композитори Е. Гріг, Ф. Шопен, Ф. Ліст, В. Косенко, В. Барвінський писали ноктюрни для фортепіано.

Слухаю музику

Едвард Гріг. Ноктюрн (фортепіано, оркестр).
Фредерік Шопен. Ноктюрн.

Які стани навіює музика? Які картини ти уявив / уявила?
Порівняй дві інтерпретації ноктюрна Е. Гріга. Чи відповідає відеосупровід настроям музики?

З-поміж усіх авторів найближче підійшов до трактування ноктюрна як музичного пейзажу Клод Дебюссі, риси творчості якого характеризують як імпресіонізм у музиці.

Слухаю музику

Клод Дебюссі. Ноктюрни для симфонічного оркестру.
Ч. I. «Хмари».

«Місячне сяйво» в різних інтерпретаціях: з вібрафоном, для хору а капела, з анімацією (мультфільм, Польща).

Поясни, що важливіше в музичних ноктюрнах: звуконаслідування чи передача загальної атмосфери, настроїв, споріднених із природою.

До портретної галереї

Клод Ашіль Дебюссі (1862–1918) — французький композитор з оригінальним музичним мисленням, творам якого притаманні багатобарвний колорит звучання, звукозображальність.

К. Дебюссі захоплювався творчістю символістів — поетів і художників. Стіни його кімнати прикрашали репродукції картин Дж. Вістлера, які надихали митця на музично-колористичні пошуки. У спадщині композитора чимало творів, які за образним змістом можна віднести до пейзажних. Символом творчості К. Дебюссі став ноктюрен «Місячне сяйво», який перекладений для різних інструментів, ансамблів, оркестрів, навіть хору. Магія колориту нічного неба приваблювала митця. Ноктюрни для симфонічного оркестру — програмний цикл із трьох частин. Щодо першої збереглися авторські пояснення: «Це погляд з мосту на хмари, які жене грозовий вітер...».

Клод Дебюссі. Фото-портрет Фелікса Надара

Три поради (Не рубай тополю)

Музика І. Шамо

Вірші Ю. Рибчинського

1. Край дороги не рубай тополю,
Може та тополя — твоя доля,
Твоя доля світла тополина,
Наче пісня журавлина.

Не рубай тополю, не рубай тополю,
Бо зустрінешся з бідую.
Не рубай тополю, не рубай тополю,
Краще принеси ти їй води.

2. Не ламай калину коло хати,
Бо вона заплаче, наче мати —
І впадуть на трави на шовкові
Серця сльози колискові.

Не ламай калину, не ламай калину,
Бо вона в житті єдина.
Не ламай калину, не ламай калину —
Краще їй онуків принеси.

Мистецька скарбничка

Флора (від лат. *floris* — квітка) — римська богиня квітів, плодів, розквіту, весни.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які засоби й прийоми застосовують композитори для відтворення картин природи?

2. У чому полягають особливості жанру ноктюрна (образна сфера, музична форма, фактура).

3. Доведи/спростуй твердження, що запропонований поетичний образ із народної пісні можна назвати ноктюрном.

Небо незміряне

Перлами ясними

Всипане зорями,

Попід тополями

Що то за Божа краса!

Грає краплиста роса.

Самостійне дослідження, медіапошук

Вибери із прослуханих ноктюрнів твір, слухання якого допоможе відновити душевну рівновагу під час тривоги, хвилювання, депресії.

Фантазую, експериментую, дію

Проаналізуй різні інтерпретації пісні «Три поради» (гурт «Струни серця», Олександр Пономарьов, Анастасія Багінська). Яка з них суголосна з твоїм душевним станом? Добери картини до кожного куплету й створи слайд-шоу.

Жанр пейзаж

Який пейзаж справив на тебе найбільше враження? Хто його автор? Які краєвиди ти бажаєш намалювати?

Таємничий нічний краєвид і яскравий сонячний день, неприступні гори і нестримні водоспади, бурхливі річки й безкраї моря, лісові стежки і квіткові галявини — усе це торкається серця і змушує затамувати подих від захоплення. Краса природи вражає, піднімає настрій, заспокоює — налаштовує людину на певний душевний стан. Гімном природи вважають пейзажі — графічні, живописні, декоративні.

Ольга Кваша.
Над Україною погожою дниною

Клод Моне.
Тополі на сонці

Східні народи здавна високо цінували естетичну цінність природи, яку вважали втіленням світобудови. Як самостійний жанр пейзаж виник у Китаї, згодом поширився в Японії, Кореї тощо.

До портретної галереї

Кацусіка Хокусай (1760–1849) — один із найобдарованіших японських художників, ілюстратор і гравер. Картинам митця притаманні поетичність лінії, ритм малюнка, чистота кольору. Зображення природи в нього рідко є пейзажем у звичному розумінні. Це своєрідні сценки із життя японців — рибалок, ремісників, мандрівників на тлі багатопланових ландшафтів.

У серії гравюр «36 видів Фудзі», яку К. Хокусай створював десять років, він оспівував улюблену японцями гору, що стала символом цього народу.

Кацусіка Хокусай. Велика хвиля

Здавна художники використовували натуральні матеріали. У східних країнах традиційно малювали чорною **тушшю** на рисовому папері, шовку.

Вугілля (або «сухий соус») — найдавніший графічний матеріал, виготовлений із деревини. Він буває двох видів: паличка з гілки лози чи верби, спалена в печі, або спресоване вугілля, скріплене восковою речовиною. Малюнок наноситься і на гладку, і на шорстку поверхні.

Сангіна («червона крейда») — графічний матеріал, виготовлений переважно у вигляді паличок без оправи в червоно-коричневій гамі. Може бути як самостійний твір у різних відтінках одного кольору («**гризайль**»), так і начерк, замальовка.

Пастель — художні матеріали у вигляді кольорової крейди або олівців без оправи, виготовлених із перетертих у порошок пігментів із додаванням клейковини чи молока.

Для більшої виразності різні графічні матеріали комбінують. Щоб пігмент не осипався, малюють на шорсткому папері, картоні, інколи замшевій чи оксамитовій основі. Застосовують техніки штрихування та розтушування (розтирання пальцями,

ватними паличкам, паперовими серветками тощо). У такий спосіб змінюються відтінки й фактура, виникають додаткові виразні можливості. Для збереження малюнка його краще помістити під скло в рамку або нанести спреї-лак чи інший фіксатор.

Створюю композицію

Варіант 1. Намалюй краєвид «Лісовий струмок» (гризайль). Застосуй засоби художньої виразності графіки (лінія, пляма, штрих).

Варіант 2. Намалюй гірський пейзаж у форматі східного віяла (тонований папір, акварель, чорна гелева ручка).

Мистецька скарбничка

Гризайль — монохромне малярство, зображення, виконане повністю у відтінках одного тону, найчастіше сірого або коричневого.

Пейзаж — жанр образотворчого мистецтва, у якому об'єктом зображення є природа.

Туш

Короткий інструментальний твір для привітання, що виконується на урочистих заходах

Чорна фарба, виготовлена із сажі, водяниста або суха

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Де виник жанр пейзаж?
2. Яку графічну техніку ти хочеш опанувати?
3. Поміркуй над висловом художника Леонардо да Вінчі: «У наставниці я взяв собі природу, учительку всіх учителів...».

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, які нетрадиційні графічні техніки поширені в сучасному мистецтві.

Фантазую, експериментую, дію

У вільний час потренуйся в техніці гризайль: виконай пейзажні замальовки з кількох відтінків одного кольору.

Інструментальні жанри елегія, рапсодія

Як мистецтво впливає на твій емоційний стан?
Яку музику ти слухаєш для зняття тривожності й
заспокоєння, а яку — для бадьорості?

Щоб передати ліричні роздуми чи сумні настрої, композитори застосовують жанр **елегій**. А для втілення епічних картин народного життя — жанр **рапсодій**.

У літературі елегія — це ліричний вірш споглядального характеру, часом із нотками смутку.

Варвара Гаврилюк.
Осіння елегія

Туман Жинабаєв.
Квітова рапсодія

У музиці — це повільний, невеликий за обсягом задумливий твір із наспівною мелодією.

Елегійна лірика — улюблений жанр романтиків, поетів і композиторів.

Одним із найвідоміших зразків жанру є елегія Жуля Массне для фортепіано, яку він переклав для віолончелі, а згодом — для симфонічного оркестру. До сумної мелодії через певний час додали текст, і виникла вокальна версія.

Слово рапсод має давню історію. У Давній Греції відбувалися змагання мандрівних співців-рапсодів, які декламували поеми, акомпануючи собі на кіфарі або лірі.

Рапсодія як музичний і переважно інструментальний жанр — це великий одночастинний твір, якому притаманні вільний імпровізаційний розвиток, чергування контрастних епізодів і тем на основі народних мелодій. Тому часто в назві автори вказують національну специфіку твору.

Наприклад, щодо творів Ференца Ліста, засновника цього жанру, — «Угорські рапсодії». Також «Слов'янські рапсодії» Антоніна Дворжака, «Іспанська рапсодія» Моріса Равеля. Фольклорні джерела стали інтонаційною основою «Карпатської рапсодії» Мирослава Скорика.

До портретної галереї

Мирослав Скорик (1938–2020) — видатний український композитор, музикознавець, диригент, педагог, автор різножанрової спадщини, яка увійшла до скарбниці світової музичної культури.

М. Скорик народився у Львові в родині високоосвічених українських інтелігентів. Перше знайомство з музикою Мирослав отримав у сім'ї, де музикували в родинному колі. До систематичних занять музикою Мирослава заохотила Соломія Крушельницька, рідна сестра його бабусі. За порадою видатної співачки хлопець став учнем музичної школи.

У 1948 році родину Скориків репресували та вислали до Сибіру. Повернутися Мирослав зміг лише через п'ять років. Він закінчив Львівську консерваторію та аспірантуру в Московській консерваторії, де захистив дисертацію з музикознавства. Композитор викладав у Львівській і Київській консерваторіях, був художнім керівником Київської опери, виступав як диригент і піаніст.

Твори митця виконують у багатьох країнах світу.

Мирослав Скорик

Слухаю музику

Мирослав Скорик. Елегія для скрипки та оркестру.
«Карпатська рапсодія» для симфонічного оркестру.

Яке враження на тебе справила прослухана музика?
Схарактеризуй експресію мелодії елегії. Як у рапсодії
досягається контраст епізодів — ліричних пісенних і
танцювальних?

У нашу цифрову епоху записи класичної музики дедалі частіше ілюструються слайд-шоу з картин, фотографій, мальовничих пейзажів чи красивих квітів. Важливо, щоб такі паралелі були не випадковими, суто розважальними, а виявляли споріднені образні сенси.

Прикладом вдалого поєднання є запис оркестрової елегії видатного сучасника композитора Валентина Сильвестрова з паралельною демонстрацією картин одного з найвідоміших українських художників Івана Марчука.

Митець винайшов власну живописну техніку «пльонтанізм» (таку назву він жартома дав своєму стилю — від слів від плести, пльонтати). І. Марчук став єдиним українцем, що потрапив до рейтингу «100 геніїв сучасності» (укладеного британською газетою «The Daily Telegraph» 2007 р.).

Слухаю музику

Валентин Сильвестров. Елегія для струнного оркестру.
Картини Івана Марчука.

Чи допомагають тобі картини
відчувати драматизм елегії
В. Сильвестрова?

Іван Марчук. Ніч

Мистецька скарбничка

Елегія (з грец. — журба)

Музичний жанр, вокальний
або інструментальний твір
задумливого характеру з
мотивами смутку

Жанр лірики, вірш
споглядального,
меланхолійного, часом
журливого змісту

Рапсодія (епічна пісня)

Музичний жанр, вид
фантазії на народні мелодії
(стилізація чи цитування)

Літературний жанр,
епічна п'єса, подібна до
балади

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Порівняй настрої та особливості музичного розвитку в жанрах елегії і рапсодії.

2. Чим схожі прослухані елегії українських композиторів? Чи згоден/згодна ти з висловом В. Сильвестрова: «Музика — такий вид мистецтва, що коли немає відтінку суму або подиху печалі, то немає й музики».

3. Проведіть мінідискусію на тему «Чи допомагає візуальний супровід запису непрограмованої музики розумінню її змісту?» Доведи власну думку, аргументуй.

Самостійне дослідження, медіапошук

Подивись документальний фільм про М. Скорика «Десять нот, що змінили Україну».

Фантазую, експериментую, дію

Віднайди у творчості українських поетів та поетес, яку вивчали на уроках літератури, вірш в елегійному настрої. Зімпровізуй до нього мелодію, наспівай.

Різновиди пейзажного жанру

Перелічи об'єкти, які художники та художниці найчастіше зображують у пейзажах.

Невичерпне розмаїття природного середовища зумовило виникнення в образотворчому мистецтві різновидів пейзажного жанру. У **сільському** пейзажі художників приваблює поезія сільського побуту, його зв'язок із навколишньою природою. **Міський** пейзаж презентує просторове середовище, раціонально організоване людиною: вулиці, проспекти, площі, будівлі. Для оживлення картини, передачі перспективи в пейзажах застосовують **стафаж**.

Сергій Васильківський. Червона хата

Архітектурний пейзаж стикається з міським. Різниця в тому, що зображення пам'яток архітектури поєднується з міським середовищем. У **ведуті** пейзажі зображують із документальною точністю.

Джованні Паоло Панніні. Колізей і Триумфальна арка

Проаналізуй плановість у композиціях: що зображено в центрі, на першому й на далекому планах. Рукою визнач лінію горизонту.

У **парковому** (або **ландшафтному**) пейзажі зображують куточки природи, створені для відпочинку. Вони поєднані з декоративною скульптурою та архітектурою.

Сьюзан Шечі. У парку

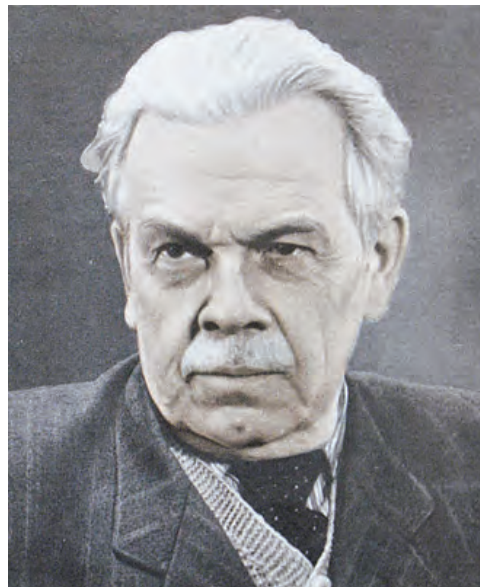
В **індустріальному** пейзажі митці прагнуть показати роль людини-творця, яка побудувала заводи й фабрики, електростанції, порти, мости.

Фантастичні пейзажі занурюють нас у стихію нереальних краєвидів, які може уявити людина (казкових тощо).

Марина розповідає про красу моря, кораблі й човни, морські баталії, регати.

До портретної галереї

Олексій Шовкуненко (1884–1974) — український художник-аквареліст, майстер пейзажу, портрета, натюрморту. Народився в Херсоні, мистецьку освіту здобув в Одеському художньому училищі та Петербурзькій академії мистецтв. У краєвидах митець зображав природу, міські забудови, індустріальні пейзажі. За акварель із серії «Дніпробуд» художник здобув золоту медаль на Паризькій міжнародній виставці.

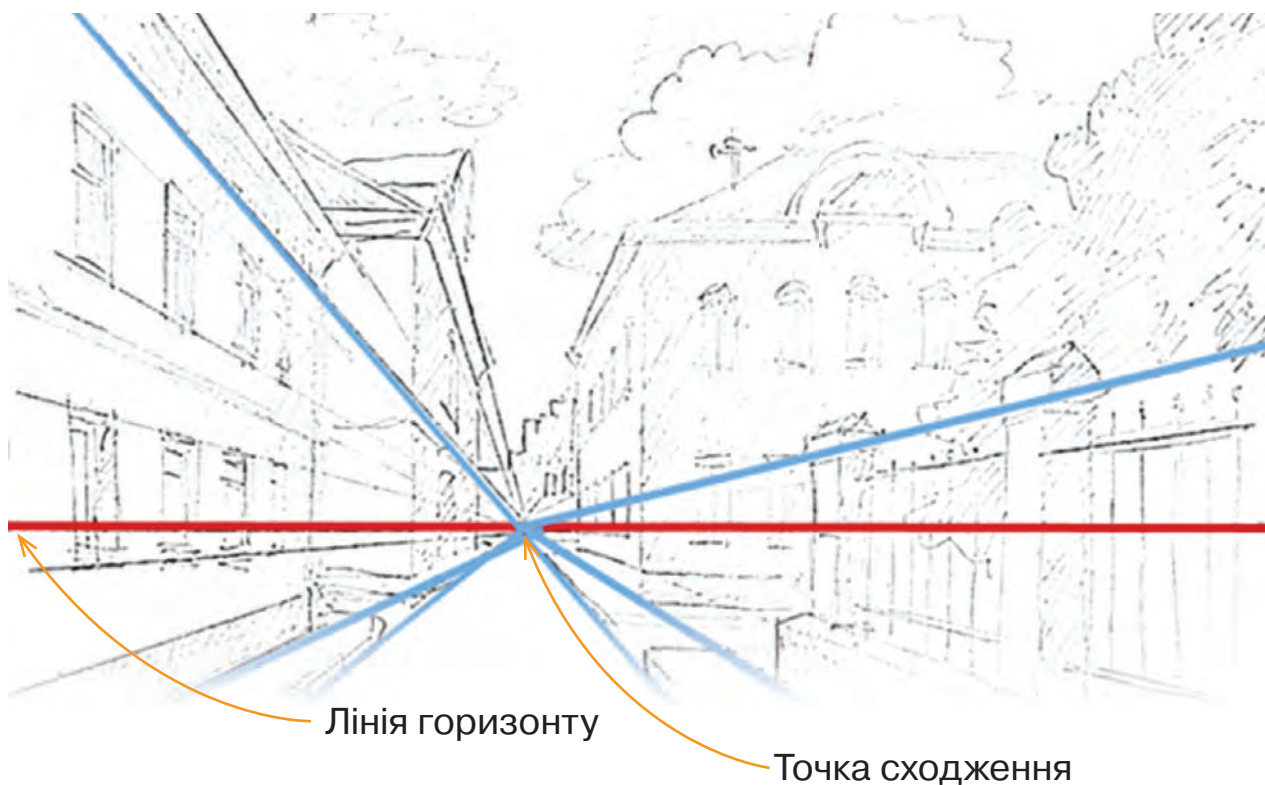
Організувати простір у пейзажі допомагають знання законів перспективи.

Візуальна грамота

- паралельні лінії, що віддаляються від спостерігача вдалину, зближуються і сходяться в одній точці — точці сходження, яка перебуває на лінії горизонту (вулиця в місті, алея в парку);
- однакові за розміром предмети та об'єкти при віддаленні від спостерігача здаються меншими (наприклад, дерева або будинки вздовж дороги).

Схема побудови лінійної перспективи

Створюю композицію

Намалюй міський пейзаж «Дорога до школи». Переддай глибину простору, застосуй правила лінійної перспективи.

Мистецька скарбничка

Ведута (від італ. veduta — вид) — жанр живопису, пейзаж у вигляді панорами міста або місцевості з документально точним зображенням архітектури в навколишньому середовищі.

Марина — краєвид із зображенням моря і подій на морі.

Стафаж — другорядні елементи композиції; у пейзажі — невеликі фігури людей і тварин.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви види пейзажів. Про які з них ти дізнався/дізналася вперше? Який краєвид вразив чи сподобався найбільше?

2. Створи ментальну карту різновидів пейзажного жанру.

3. Американська художниця Зорія Форман, прагнучи привернути увагу до проблем екології, створює гіперреалістичні морини з айсбергами за допомогою кінчиків пальців. Поміркуй, якими ще способами митці та мисткині можуть боротися за збереження довкілля.

Самостійне дослідження, медіапошук

Добери репродукції пейзажів різних видів для створення буклета «Ласкаво просимо в Україну!». Пейзажі якого виду, на твою думку, більше зацікавлять іноземних туристів?

Фантазую, експериментую, дію

Зроби замальовки або фото архітектурних споруд вашого краю для виставки «Краса сучасних ведуть».

Пори року: концерт

Пригадай музичні твори, присвячені різним порам року. Для яких виконавців вони призначені? У яких жанрах написані?

Кожна пора року по-своєму приваблива й неповторна. На полотнах художників, у музичних творах різні пори року постають перед нами у своїх особливих кольорах, звуках, настроях.

Мая Джокіч Михайлович. Концерт

Твори, присвячені порам року, написані в різних музичних жанрах. Наприклад, ораторія Йозефа Гайдна, кантата Лесі Дичко. Надзвичайної популярності набув цикл із чотирьох скрипкових концертів «Пори року» Антоніо Вівальді, що має велику кількість інтерпретацій, каверів.

Концерт — жанр симфонічної музики, який побудований на своєрідному діалозі соліста (чи солістів) із оркестром. За формою, концерт переважно тричастинний: середня — повільна, спокійна споглядальна, а крайні — рухливі. Фінал — нерідко життєрадісний, пов'язаний із народними джерелами.

Музична грамота

Італійське слово *concerto* перекладається як «згода», але колись це латиницею означало «змагання». І справді, концерт — це ніби змагання інструмента (соло) з оркестром (тутті). Виконання концертів вимагає від соліста високої майстерності, віртуозності.

Концертом також називають публічне виконання музики будь-якого жанру. Про це заздалегідь оголошують у програмі, де також зазначають час і місце концерту.

Жанр концерту загалом належить до непрограмної музики. Проте більшість із 28 концертів А. Вівальді мають програмні назви.

Цикл А. Вівальді «Пори року» складається із чотирьох концертів «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима» для скрипки соло й оркестру. Кожному концерту передують поетичні рядки, які розкривають образний зміст музики. Поетичний фрагмент до першого концерту: «Прийшла весна, і веселі птахи вітають її своїм співом. Дзюрчать струмки. Небо вкривається темними хмарами. Блискавка та грім також оголошують про прихід весни. І знову птахи повертаються до своїх пісень. На квітучій галявині виграє пастушок. Під звуки його волинки танцюють німфи...».

Усі концерти написані в класичній тричастинній формі з контрастною середньою частиною. Кількість частин у чотирьох концертах — дванадцять, що викликає асоціації з 12-ма місяцями року. Композитор використовує зображальність: спів птахів, кування зозулі, гавкіт собаки, дзижчання комах тощо.

Слухаю музику

Антоніо Вівальді. «Пори року» в різних інтерпретаціях.

Які твої враження від музики? Які інструменти імітують спів птахів? Які ще є елементи зображальності?

До портретної галереї

Антоніо Лучо Вівальді (1678–1741) — італійський композитор, скрипаль-віртуоз, творець жанру сольного інструментального концерту. Він народився у Венеції. З 25 років працював вчителем скрипки в сирітському притулку упродовж трьох десятиліть.

Вівальді є автором близько 500 концертів і понад 100 сонат для різних інструментів, кількох десятків опер і багатьох інших творів різних жанрів. За життя митець отримав широке визнання в Європі і як скрипаль-віртуоз, який мав значний вплив на розвиток скрипкової техніки. Палким шанувальником концертів композитора був Й. С. Бах, який переклав їх для органа, клавіру тощо.

Цикл «Чотири пори року» А. Вівальді — рекордсмен із продажу грамзаписів у царині академічної музики. Поширені численні переклади твору, зокрема рок- і попверсії. Як засвідчили експериментальні дослідження (методом томографії), музика концертів А. Вівальді впливає на емоції, стимулює розвиток пам'яті та уваги, прискорює мислення.

Франсуа Морелон де ля Каве. Портрет Вівальді

Слухаю музику

Веснянка «Шум» (гурт «Go_A»).

Співаю пісню

Веснянка «Шум»

Весняночко, весняночко,
Де ти зимувала?
У садочку на кленочку
Сорочечку пряла.

Там у лісі на узліссі
Сова в воду дує,
Заспіваю співаночку,
Нехай вона чує.

Заплетися, шуме, барвіночком,
Я тобі співаю весняночку.

Приспів: Сію, вію, сію, вію конопелечки,
Сію, вію, сію, вію зеленесенькі.

Нумо, нумо наробили шума,
Наробили, весну розбудили.

Приспів.

А в нашого Шума зелена шуба,
Дівки гуляли, шубу порвали.

Приспів.

Гей, нумо-нумо, заплетемо Шума,
Шума заплетемо, гуляти підемо!

Приспів.

Гей, заплетися, Шуме, заплетися,
Зеленим барвінком та й застелися!

Приспів.

На конкурсі «Євробачення-2021» український гурт «Go_A» із піснею «Шум» посів п'яте місце. Музиканти поєднують український фольк, автентичний вокал і звуки сопілки з електронікою, африканськими барабанами, гітарним драйвом. Трек очолив чарт Spotify, а кліп набрав майже сім мільйонів переглядів на ютубі.

Виступ гурту «Go_A» на Євробаченні-2021

Віртуальна екскурсія

Відвідай сайт Львівської національної філармонії імені М. Скорика — царство музики в серці старовинного міста. Діяльність філармонії багатопланова: міжнародні фестивалі, сімейні концерти, тематичні програми для дітей і юнацтва.

Мистецька скарбничка

Концерт (лат. concerto — змагаюсь) — музичний жанр, в основі якого принцип зіставлення звучання соліста й оркестру або хору; публічне виконання музики, естрадних номерів.

Філармонія — концертна організація, що пропагує музичні твори, жанри естрадного мистецтва.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. У яких значеннях використовується слово концерт?

2. Доведи, що концерт належить до симфонічних жанрів.

3. Переглянь мультфільм «Казки старого піаніно. Вівальді».

Самостійне дослідження, медіапошук

Створи короткий рекламний анонс концерту симфонічної музики, що зацікавив би твоїх однолітків.

Фантазую, експериментую, дію

Інсценізуй пісню «Шум» (імпровізуй рухи, заклички). Створи саморобний шумовий інструмент для супроводу.

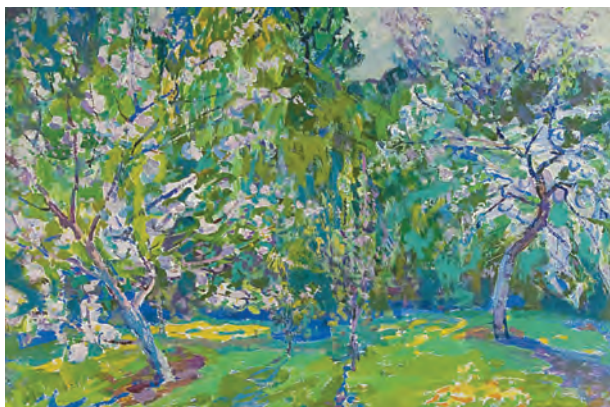
Пори року: пейзаж у живописі

Чим відрізняються кольори природи кожної пори року?

Як стверджують космонавти, з космосу наша планета здається блакитного кольору. І тільки ми, її мешканці, можемо милуватися різнобарв'ям природи в різні пори року, кожна з яких має свою палітру кольорів.

Ніжно-зелена весна приносить радість оновлення. У весняних пейзажах нерідко головним героєм стає біло-рожевий квітучий сад. Мальовниче літо, повне тепла і сонця, — справжнє свято насичених кольорів, що створюють яскраве квіткове різнобарв'я! У палітрі поля, лісу, луків багато відтінків зеленого, який стає домінантним.

Осінній краєвид сліпить золотом і багрянцем, зачаровує теплою кольоровою гамою. Земля на зимових пейзажах вкрита блакитно-білою сніговою ковдрою, дерева, виблискують сріблясто-сліпучим інеєм.

Микола Глущенко. Квітучий сад

Микола Глущенко. Сінокіс

Микола Глущенко. Київ восени

Микола Глущенко. Зима

Візуальна грамота

Щоб передати на картині певний настрій, художники застосовують **колорит** — один із засобів виразності, який означає поєднання кольорів у гармонійну цілісність.

Колорит у живописі виконує також композиційні завдання, сприяє організації простору. Завдяки домінантному кольору і колірним акцентам увага концентрується на головному змісті твору.

Колорит буває теплим чи холодним, світлим або темним, яскравим чи приглушеним, насиченим або тьмяним. Головні кольори визначають загальний настрій картини, а завдяки другорядним ефект головних підсилюється і досягається кольорове багатство. Важливу роль у колориті пейзажу має колірний контраст.

Майстрів, які особливо відчують тонкощі поєднань кольорів і демонструють цей цінний дар у власній оригінальній палітрі, називають **колористами**. До видатних українських колористів, що здобули світове визнання, належить Микола Глущенко.

Порівняй колорит краєвидів М. Глущенко. Добери слова-характеристики пейзажів кожної пори року. У якому з них найбільш відчутно колірний контраст? Проаналізуй перспективу на картинах.

До портретної галереї

Микола Глущенко (1901–1977) — відомий український живописець. Народився в м. Новомосковськ, був нащадком козацького роду. Професійну освіту здобув у Берлінській вищій школі образотворчих мистецтв. Після закінчення навчання вирушає до Парижу, організовує власне художнє ательє. На європейських зразках викристалізувався неповторний «глущенко́вський» стиль. Улюбленим жанром живописця був пейзаж, в якому він реалізував

Микола Глущенко.
Автопортрет

свій дар колориста. Чарівна краса рідної землі — постійне й потужне джерело його натхнення. За заповітом М. Глуценка 1250 його робіт було передано Міністерству культури України.

Візуальна грамота

Щоб передати простір, художники застосовують не лише лінійну, а й повітряну перспективу.

Правила повітряної перспективи

- Предмети першого плану детально промальовуються, вони сприймаються чіткими й контрастними, зображуються яскравими, насиченими кольорами.
- Зі збільшенням відстані між предметом спостереження і глядачем контрасти зменшуються, предмети стають нечіткими, розмитими, промальовуються узагальнено без подробиць; кольори стають приглушеними, втрачають свою яскравість і насиченість.
- З наближенням до лінії горизонту предмети темнішають, набувають холодних відтінків (блакитного, сіро-фіолетового тощо).

Створюю композицію

Варіант 1. Намалюй дерево-символ «Пори року» (гуаш).

Варіант 2. Намалюй сільський краєвид (акварель). Застосуй повітряну перспективу, відтінки зеленого кольору для дерев.

Мистецька скарбничка

Повітряна перспектива — поняття техніки живопису, створення ілюзії глибини простору на площині.

Колорит (від лат. color — фарба, колір)

Темброве забарвлення музичного твору, зокрема регістрове

Кольоровий стрій, поєднання кольорів і відтінків у картині

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Для чого художникам потрібні знання про колорит?

2. Назви основні правила повітряної перспективи. Продемонструй їх на прикладі картин у підручнику.

3. Заверши речення: «На уроці я зрозуміла/зрозумів..., відчув/відчула, було цікаво..., було важко..., я можу..., я спробую...».

Самостійне дослідження, медіапошук

Добери пейзажі до п'єс Я. Сібеліуса із циклу «Дерева».

Фантазую, експериментую, дію

Поекспериментуй, створюючи квітуче весняне дерево в техніці пуантилізм (малювання ватними паличками).

Симфонія. Пастораль

Пригадай, які симфонії ти слухав / слухала. Хто їх виконував? Що ти вже знаєш про симфонічний оркестр? Чим він відрізняється від духового та естрадного?

В живописі **пастораллю** називають селянські сцени на тлі природи, де зазвичай панують безтурботні настрої. Пасторальні сюжети з ідеалізованого життя пастухів і пастушок з вівцями трапляються в літературі й театрі. Світу природи присвячено чимало програмних **камерних** і **симфонічних** творів: від п'єс-ідилій до симфоній. У музичних пасторалях панують світлі почуття гармонії людини з природою. Пасторалі писали для фортепіано Й. С. Бах, А. Скарлатті (соната № 1), В. Косенко. Також їх створювали в музично-театральних жанрах (опера, балет).

Поль Гоген. Таїтянські пасторалі

Статуетка «Пастораль»

Слухаю музику

Віктор Косенко. Пастораль.

Йоганн Себастьян Бах. Пастораль.

На відміну від камерної, симфонічна музика виконується у великих приміщеннях симфонічним оркестром. Симфонічні твори переважно великі за розмірами, багатогранні за змістом. Під час зображення природи в них широко використовуються виразні особливості тембрів різних інструментів. Жанрів симфонічної музики чимало: увертюра, концерт, симфонічна картина, поема, фантазія, сюїта. Але королевою вважають **симфонію**.

Пригадай склад симфонічного оркестру. Які оркестрові групи в ньому традиційно виокремлюють? Як вони розміщені на сцені? Хто і як керує оркестром?

Симфонія сформувалася у віденській класичній школі, творцями якої були композитори Й. Гайдн, В. А. Моцарт і Л. Бетховен. «Батьком» симфонії часто називають Й. Гайдна, автора 104 творів цього жанру.

Симфонія піднялася на новий, вищий щабель завдяки творчості Людвіга ван Бетховена.

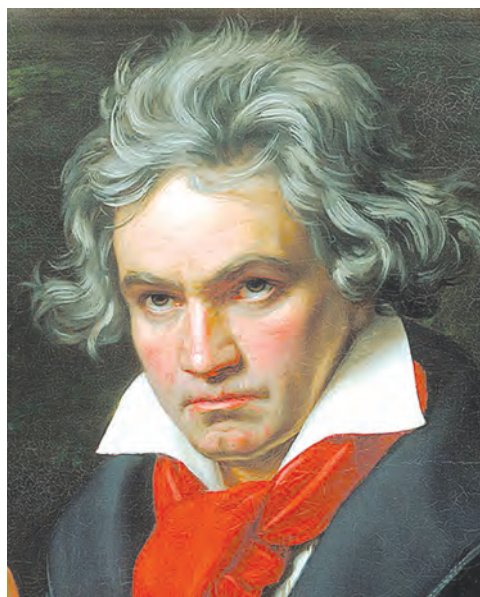
Музична грамота

Симфонія — найскладніший жанр і форма інструментальної музики. Вона здатна відтворювати глибину духовного світу людини, її боротьбу і мрії про щастя, красу природи й картини народного побуту — всю палітру життя. Циклічна форма складається переважно із чотирьох контрастних частин. Їх можна порівняти з розділами роману чи повісті або актами театральної п'єси. Перша частина зазвичай швидка (у формі сонатного алегро); друга — повільна, лірична (або трагічна), третя — танцювальна (менуєт або скерцо в тридольному розмірі) і нарешті четверта — фінал — швидкий, запальний, нерідко святковий, урочистий.

До портретної галереї

Людвіг ван Бетховен (1770–1827) — німецький композитор, один із найвідоміших у світі. Мелодія грандіозного хорового фіналу «Дев'ятої симфонії» Л. Бетховена стала основою гімну Європейського Союзу.

Йозеф Карл Штілер.
Портрет Бетховена (фрагмент)

Народився Бетховен у Бонні в музичній родині. У 12-ть років став помічником органіста. Більшу частину життя митець провів у Відні, де виступав як піаніст, здобув успіх і славу. З 26 років композитор почав втрачати слух і змушений був обмежити спілкування, користуючись спеціальною трубкою і «розмовними зошитами».

У спадщині Бетховена багато творів: насамперед 32 фортепіанні сонати, серед яких знамениті «Патетична», «Місячна», «Апассіоната», та симфонічна музика (увертюри, концерти, 9 симфоній). Вони охоплюють широке коло образів від героїки (увертюра «Егмонт», «Героїчна симфонія» № 3) до світлої лірики («До Елізи»).

До шостої симфонії Бетховен написав авторську програму. Кожна частина має підзаголовок: 1 — «Пробудження радісних почуттів після прибуття в село»; 2 — «Сцена біля струмка»; 3 — «Веселе збіговисько селян»; 4 — «Гроза»; 5 — «Спів пастуха» («Радісні та вдячні почуття після бурі»). Твір сповнений багатством почуттів, настроїв селян серед природи.

Слухаю музику

Людвіг ван Бетховен. Симфонія № 6 «Пасторальна» (фрагменти частин на вибір).

Опиши свої враження від музики, звукової палітри оркестру. Проаналізуй основні теми, типи розвитку, музичну форму. Які засоби звуконаслідування використовує композитор?

Зімпровізуйте пастораль «Гроза». Заздалегідь виготовте інструменти з підручних матеріалів: флейту Пана з трубочок для соку, барабани з коробок, брязкальця з металевих ґудзиків, пластмасових баночок із крупою.

В епоху комп'ютерів і синтезаторів симфонічна музика не втрачає актуальності. Здавалося б, час диктує нові гармонії та ритми, винаходять нові електронні інструменти. Однак пасторальна симфонічна музика класиків не тільки не хоче залишатися в історії, а й набуває нового звучання. В інтернеті можна знайти музику, яка застосовується як засіб **арттерапії**. Зазвичай вона супроводжується кліпами з картинами природи або фото краєвидів чи квітів. Така заспокійлива музика допомагає розслабитися, зняти втому, відновити життєву енергію, подолати кризові стани.

Співаю пісню

Веснянка

Музика В. Філіпенка

Вірші А. Навроцького

1. Прийди, прийди, весно красна,
Чепури наш рідний край,
Там, там, та-ба-да-ба...

Приспів:

Принеси, весно, нам	Хай всюди пісня луна,
Рясні дощі, рясні дощі.	Пісня луна, пісня луна.
Принеси, весно, нам	Хай нам зустрінесться
Радощі, радощі.	Дівчинонька гарна.

- 2.** Прийди, весно, в наші села,
Принеси нам дивних див –
Очі синії веселок
З хуртовинами садів.
Там, там, та-ба-да-ба...

Приспів.

- 3.** Прийди, прийди, весно красна,
Чепури наш рідний край,
Засвіти нам сонце ясне,
З нами в гурті погуляй.

Приспів.

Мистецька скарбничка

Арттерапія — вид психологічної корекції стану людини, заснований на мистецтві та творчості в поєднанні із засобами психотерапії.

Симфонія (з грец. — благозвуччя, злагода) — великий, переважно чотиричастинний твір для симфонічного оркестру.

Пастораль (від лат. *pastorale* — пастуший)

Ідеалічні
селянські сцени
на тлі природи

Музичний твір
на тему
природи,
сільського життя

У літературі,
театрі — твори
на поетизовані
сюжети із життя
селян

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Як ти розумієш поняття «пасторалі» у мистецтві, зокрема в музиці? Наведи приклади.

2. З яких частин складається форма симфонії? Чим цей жанр відрізняється від камерних творів?

3. Проведіть дискусію «Цілющі властивості музики».

Самостійне дослідження, медіапошук

Створи власну релакс-програму для відновлення енергії та уникнення стресу. Використай фрагменти симфонії Л. Бетховена №6 та інших творів митця, які прослухай самостійно. Добери візуальні заставки до цих фрагментів (живопис, фото).

Фантазую, експериментую, дію

Склади кросворд із ключовим словом симфонія.

Пасторальний дивограй: декоративний пейзаж

Подумай, чим декоративне зображення природи в пейзажах відрізняється від реалістичного.

Основне покликання декоративного живопису — прикрашати життя, адже слово декор перекладається як прикраса. Монументально-декоративний живопис, як ти вже знаєш, прикрашає архітектурні споруди.

Декоративні картини, зокрема пейзажі й натюрморти, — важливий елемент оформлення громадських і

Ольга Кваша.
Фіалки

Мартірос Сар'ян.
Строкатий краєвид

житлових інтер'єрів. **Декоративність** — якість твору, пов'язана із чітко побудованою композицією, орнаментальністю візерунків, вишуканістю чистих кольорів. Ці якості мають викликати ефект радості від картин, які нас щоденно оточують.

Опиши свої емоції від сприймання декоративного пейзажу.

Вплив традицій українського декоративного мистецтва відчутний у самотніх пейзажах Віктора Зарецького.

До портретної галереї

Віктор Зарецький (1925–1990) — видатний український живописець, громадський діяч і педагог, який разом із дружиною Аллою Горською належав до руху шістдесятників.

Народився в Білопільці на Сумщині, дитинство та юнацтво минули на Донеччині. Навчався у Києві, а потім викладав у Київському художньому інституті, організував художню студію.

У багатожанровій творчості, яка охоплювала станковий і монументально-декоративний живопис, В. Зарецький пройшов шлях пошуків від реалізму до модерну, від «шахтарського» і «селянського» періодів до оригінального стилю «метафоричних бачень».

Модерна мова майстра пейзажу, портрета й жанрової картини позначена активною колористикою і пишною орнаментальністю, фантастичною палітрою кольорів. Порівнюючи спадщину митця з видатними модерністами зарубіжжя, сучасні дослідники називають Віктора Зарецького «українським Густавом Клімтом».

Мотив Г. Клімта на вазі

Віктор Зарецький. Мальви

Знамените «Дерево життя» художника-модерніста Густава Клімта розтиражоване на сувенірах так, що його впізнають навіть ті, хто ніколи не цікавився живописом. Ця декоративна композиція (частина триптиху) виконана в характерному для митця «клаптевому» стилі в ефектній і витонченій золотій кольоровій гамі. Образ дерева символізує життя в усіх його проявах. Коріння — це минуле, предки, історія, стовбур — міцна основа існування людей, а гілки та плоди — майбутнє, нащадки й продовжувачі роду.

Візуальна грамота

Чим відрізняється декоративний пейзаж від реалістичного?

Декоративним образам притаманні узагальненість, символічність та умовність зображення.

- У декоративному пейзажі відсутня повітряна перспектива. Усі предмети на передньому й дальньому планах зображені однаково чітко, без надання їм об'єму.
- Зображувані предмети й об'єкти стилізовані за формою й кольором.
- Відбувається спрощення форми предмета, застосовують локальні кольори, орнаментику.

Печворк

Дудлінг

Дерева та інші рослини зображають також у нетрадиційних художніх техніках. Наприклад, професійні майстри створюють пейзажі на гобеленах, панно, картинах із бурштину чи бісеру, а умільці-аматори використовують наявні підручні матеріали (**бріколаж**). Це можуть бути старі ґудзики, намисто, тканини тощо. Такий вид творчості потребує винахідливості. Деякі його різновиди пов'язані з рукоділлям (**печворк**).

У наш час популярності набув **дудлінг** — вид декоративної творчості. Можна вибрати квіти, фігури (кружечки, ромби, спіралі), реальних або вигаданих істот. Дудлінг поліпшує настрій, тренує увагу, сприяє розвитку фантазії. Недарма його називають «креативним малюванням».

Яка нетрадиційна художня техніка зацікавила тебе найбільше й надихнула на творчість?

Створюю композицію

Варіант 1. Зобрази «Засніжене дерево», імітуючи гобелен (елементи килимарства). Намалюй на паперовій тарілці небо, ялинки.

Варіант 2. Створи декоративне панно за мотивами картини Г. Клімта з ґудзиків на тонованому цупкому папері (бріколаж). Спочатку потренуйся малювати декоративне дерево.

Мистецька скарбничка

Бріколаж — термін, що позначає процес і результат створення чогось із підручних матеріалів.

Дудлінг (від англ. doodle — несвідомий малюнок, каракулі) — вільний малюнок з метою емоційного розвантаження і самовираження.

Печворк (від англ. patchwork — ковдра, виріб із клаптів) — техніка створення виробів за принципом мозаїки з різнокольорових клаптиків тканини.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які відмінності існують між реалістичним і декоративним пейзажами?

2. Які прийоми стилізації використовують у декоративних пейзажах?

3. Поясни, як ти розумієш слова В. Зарецького: «На полотно треба дивитися як на музику ліній, плям, кольору. Мистецтво — це життя, передане художньою мовою».

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь д/ф про В. Зарецького «Роздуми біля полотна» (2015).

Фантазую, експериментую, дію

Вибери майстер-клас з дудлінгу, що є у вільному доступі. Скористайся шаблоном, потім створи власні варіанти. Застосуй українські декоративні мотиви або створи власні.

Симфонічні картини й ескізи

Поясни основну відмінність відображення природного довкілля в музиці та образотворчому мистецтві з власного досвіду й на матеріалі попередніх уроків.

Як тобі вже відомо, у симфонічній музиці завдяки тембровому багатству інструментів можуть відображатися різноманітні миттєвості життя. Існують навіть музичні жанри, назви яких запозичені з образотворчого мистецтва, — **симфонічні картини, симфонічні ескізи**.

Пригадай значення поняття «ескіз» в образотворчому мистецтві.

Музична грамота

Симфонічна картина — одночастинний програмний твір зазвичай споглядального характеру з вільним розвитком музики, нерідко варіаційним. Образи часто пов'язані з пейзажем, жанрово-побутовими, казково-фантастичними і батальними сценами. Характерними рисами жанру є зображальність, наповненість образотворчими деталями. Симфонічні картини можуть бути самостійним твором або складовою частиною опери.

Сергій Лим. Море

У творчості французьких композиторів Клода Дебюссі, Жака Ібера, Моріса Равеля жанр присвячений морській стихії. У своїх симфонічних маринах вони показали, що у звуках та акордах можна по-новому відчувати різноманітність моря і насолоджуватися

ним у багатобарвних тембрових переливах.

«Море» К. Дебюссі складається із трьох частин, які композитор назвав «симфонічними ескізами»: «Від світанку до опівдня на морі», «Гра хвиль», «Діалог вітру з морем». Статичні спокійні епізоди, що розчиняються в тиші, чергуються зі жвавими, які передають ритм бурхливих хвиль, їх потужні удари об скелі.

Традицію музичних марин К. Дебюссі продовжують три симфонічні картини «Гавані» (або «Морські порти») Жака Ібера. Це своєрідний музичний щоденник композитора, який передає його враження від відвідування міст Європи та Азії. Музика першої частини присвячена порту Палермо, розташованому на італійській Сицилії, острові Сонця, сповненому мальовничими краєвидами і багатствами пам'яток культури.

Слухаю музику

Клод Дебюссі. Три симфонічні ескізи «Море» (з відео).
Жак Ібер. Три симфонічні картини «Гавані»: ч.1 «Рим — Палермо» (з відео).

Опиши свої враження від прослуханих творів. Як у музиці втілено різні стани моря? Схарактеризуй оркестровий колорит.

«Музикальність» моря приваблювала Моріса Равеля нюансами, які заворюють динамікою: від ледь чутного плюскоту до гучних потужних сплесків. Композитор розвинув пошуки попередників у царині звукопису й передав свої спостереження в екзотичних гармоніях. Фортепіанну марину М. Равеля «Човен в океані» оркестрували, збагативши тембровий колорит.

Слухаю музику

Моріс Равель. «Човен в океані» із циклу «Відображення» (фортепіано; оркестр).

Яку картину ти уявив / уявила, слухаючи музику?
Порівняй фортепіанне й оркестрове виконання та їхній візуальний супровід. Створи сторителінг про мандри на човні в бурхливому океані, сповненому таємничими пригодами і ризиками.

Посилення впливу живопису на музику призвело до жанрової різноманітності. Виникли такі різновиди музичних картин, як акварелі, естампи, навіть гравюри й барельєфи.

Співаю пісню

Білі кораблі

Музика й вірші З. Красуляк

1. Даль морська безмежна й таємнича,
Кожна хвиля за собою кличе,
Наче птахи, розпустивши крила,
Вдаль пливуть кораблі
І тріпочуть вітрила.

Приспів:

І летять над хвилями, наче на крилі,
Мчать по морю синьому білі кораблі,
Вітер заховається десь серед вітрил,
Хоче позмагатися, та немає сил.

2. Розмовляли чайки
з кораблями
Про дива за синіми
морями,

Та не можуть мрії
зачекати,
І пливуть кораблі
Острів щастя шукати.

Приспів.

Зімпровізуй на фортепіано або іншому інструменті музичний ескіз «Гра хвиль».

Іван Айвазовський.
Ранок на морі

Мистецька скарбничка

Ескіз (від фр. — нарис, замальовка)

Жанр симфонічної музики, твір зображального характеру, у якому втілено враження від природи, архітектури тощо

Підготовчий, швидко виконаний малюнок, що фіксує задум твору в найхарактерніших його рисах

Мистецька скарбничка

Симфонічна картина — музичний жанр, одночастинний твір, програма якого має зображальний характер.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. У яких жанрах симфонічної музики можуть втілюватися враження від природи? Наведи приклади.

2. Що нового ти дізнався/дізналася про пейзажні жанри в музиці, зокрема про марини?

3. Поміркуй, чому композитори використовують поняття образотворчого мистецтва в назвах жанрів музичних творів.

Самостійне дослідження, медіапошук

Порівняй способи зображення образів моря в музиці та живописі. Який запис твору «Човен в океані» М. Равеля, на твій погляд, проілюстровано маринами більш вдало? Аргументуй.

Фантазую, експериментую, дію

Створи аудіогід до колекції «Композитори-мариністи».

Неспокій хвиль морських: марина

Прочитай або прослухай в інтернеті вірш Лесі Українки «Тиша морська». Створи асоціативний куш до слова «марина».

Живописні пейзажі наділені справжньою магією кольорів. Вони можуть змінити стан душі на краще. Таким «магом» є **марина** — зображення морської стихії. Інтерес до життя моря, який здавна існував у видатних мореплавців, сміливих рибалок, художників, породив цей різновид пейзажу.

Марини вражають багатоманітністю відтінків кольорів, завдяки яким море в композиціях оживає і захоплює. Навіть реалістично зображене життя бухт, гаваней, портів огортається певною загадковістю.

Тарас Шевченко.
Човни
на Аральському
морі

Розглянь марину. Уяви себе людиною, яка пливе на кораблі. Опиши свої відчуття, емоції, думки, мрії.

Пристрастю багатьох мариністів стали кораблі й рибальські човни у великих портах і маленьких гаванях. Проте головний герой марин — мінливе, таємниче море з мерехтливим відображенням світла у воді, грою **рефлексів** під сліпучими сонячними променями або у вечірніх сутінках. Марини зачаровують неповторністю синьо-зеленої кольорової гами.

Мая Джокіч Михайлович. Сонячний морський пейзаж

Розглянь явище рефлексу й поясни, як змінюється колір морської води.

Створюю композицію

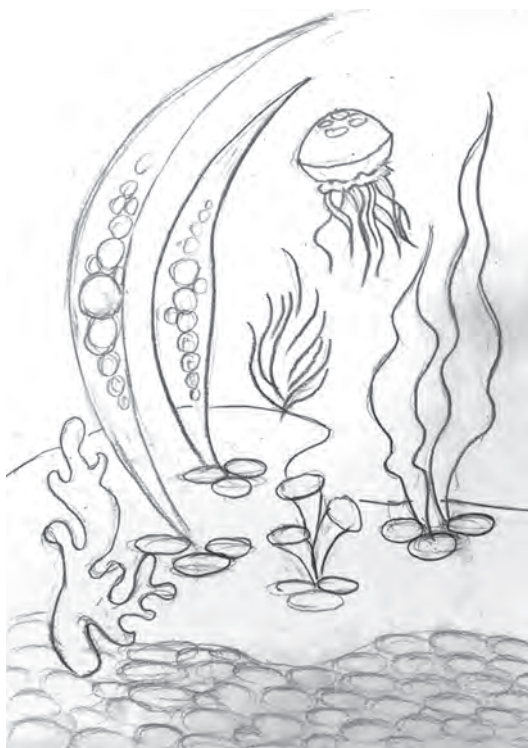
Варіант 1. Намалюй марину «Сонячна гавань» (акварель).
Передай настрій прослуханих музичних картин, застосуй повітряну перспективу, рефлекси.

Створюю композицію

Варіант 2. Створи композицію «Таємниці підводного царства» (пластиліновий рельєф). Використай техніки: пластилінові джгутики, кульки тощо.

Мистецька скарбничка

Рефлекс (лат. reflexus — відбиття) — оптичний ефект, зміна тону, сили забарвлення, що виникають під час зображення світла, що падає від навколишніх предметів. Термін використовується в оптиці та образотворчому мистецтві (у живописі, графіці, фотографії).

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Як називається пейзаж із зображенням моря, океану?
2. Яка картина тобі найбільше сподобалася, зацікавила? Поясни чому. Передай своє естетичне ставлення до картини.
3. Знайди на ілюстраціях у підручнику повітряну перспективу.

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь запис музичної відеопоезії (Леся Українка «Тиша морська»). Поміркуй про можливості сучасної технології доповненої реальності для збагачення ідеї синтезу мистецтв.

Фантазую, експериментую, дію

Орієнтуючись на ілюстрації в підручнику, експериментуй із техніками та прийомами зображення моря (монотипія, штампування, набризкування, «пуантилізм» — малювання ватними паличками тощо).

Фантазії безмежної польоти: симфонічна поема

Чи можна фантазувати в музиці? Зокрема, у джазі?

Світ фантазій — неймовірний, сповнений небачених перспектив. Значні можливості щодо створення фантастичних образів в музиці мають такі жанри, як симфонічна поема і симфонічна фантазія — одночастинні твори вільної форми.

Назва жанру фантазія походить від грецького слова фантас — уява. Отже, фантазувати — це уявляти, творити на вільну або конкретну тему. Такий жанр вибирають композитори, коли виникає потреба виразити свої думки та почуття поза межами канонів.

У давнину існувала традиція імпровізувати перед виконанням складних творів, навіть проводили змагання віртуозів. Виник жанр фантазії як вступ до фуги. Вершинне досягнення такої практики — спадщина Й. С. Баха.

Фортепіанні фантазії, фантастичні п'єси писали композитори-романтики Ф. Шопен, Р. Шуман. Нині жанр фантазії охоплює камерну й оркестрову, класичну і джазову музику. Джерелом натхнення композиторів сьогодення стала кінофантастика.

Дебора Губер. Музиканти

Слухаю музику

Йоганн Себастьян Бах. «Хроматична фантазія і фуга ре мінор». Фазіль Сей. Джазова фантазія на тему Моцарта.

Передай свої враження від фантазій. Як змінюється класична музика Моцарта під впливом джазу?

Назва **«симфонічна поема»** викликає миттєві асоціації з атмосферою поезії і відображає зв'язок музики з літературою та історією. Слухаючи симфонічну поему, ми не тільки насолоджуємося красою мелодій, гармоній, оркестрових тембрів, а й можемо простежити за розвитком сюжету або втіленням конкретної ідеї, закладеної в програму. Поемі притаманні вільний розвиток музики, звернення до народних джерел, втілення ідеї синтезу мистецтв.

Засновником жанру симфонічної поеми вважається Ференц Ліст, який написав 13 поем. Одним із творців низки симфонічних поем став Ян Сібеліус.

До портретної галереї

Ян Сібеліус (1865–1957) — видатний фінський композитор шведського походження, творець неофіційного гімну Фінляндії, вважається національним героєм цієї країни. Основні творчі досягнення митця зосереджені в галузі оркестрової музики (симфонії, симфонічні поеми, сюїти, увертюри, твори для драматичного театру). Його творчість виражає національний колорит, патріотичні ідеали. За життя композитор отримав визнання на Батьківщині та за її межами. На його честь щороку проводять музичний фестиваль «Тиждень Сібеліуса». Створено популярний нотний редактор Sibelius.

Віртуальна екскурсія

Здійсни віртуальний тур до музею музики Яна Сібеліуса у Фінляндії.

Пам'ятник Яну Сібеліусу — оригінальний ансамбль із кількох сотень труб органа — став символом Гельсінкі

Фінни, як і всі скандинави, відомі дбайливим ставленням до своєї фауни та флори. Доказами цьому є доглянуті густі ліси, численні острови, тисячі кришталево чистих озер, величезні площі парків і заповідників. Така любов до природи знайшла своє втілення в музиці.

Симфонічна поема Я. Сібеліуса «Фінляндія» відображає картини природи суворого північного краю. У ній втілено ідеали національної боротьби фінського народу за незалежність. Починається твір із мужнього звучання оркестру. Завершується мелодійним просвітленим гімном, який згодом став самостійним твором, найважливішою національною піснею Фінляндії.

Слухаю музику

Ян Сібеліус. Симфонічна поема «Фінляндія».

Якою ти уявив / уявила природу Скандинавії, слухаючи поему? Чи суголосні твої музичні враження з візуальним супроводом? Поміркуй, як природоохоронні зусилля можна збагатити мистецькими акціями: виставками пейзажів, фотоконкурсами анімалістів, пасторальною музикою під час флешмобів.

Мистецька скарбничка

Джаз (англ. jazz) — вид музичного мистецтва, що виник у США в афроамериканському середовищі та згодом поширився у світі; риси музичної мови: імпровізація, поліритмія, заснована на синкопованих ритмах, унікальний комплекс прийомів виконання.

Симфонічна поема — жанр симфонічної музики, одночастинний твір для симфонічного оркестру з програмою літературного, історичного, живописного походження.

Фантазія (з грец. — уява) — музичний жанр, твір вільної форми нерідко імпровізаційного віртуозного характеру.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Чи існує «фантастична музика»? У чому полягає її фантастичність? Наведи приклади музичних фантазій.

2. Схарактеризуй риси жанру симфонічної поеми.

3. У яких кольорах ти можеш уявити свої улюблені музичні твори? Поміркуй, як можна розвивати власну уяву, здатність до фантазії засобами мистецтва, щоб у майбутньому креативно виконувати будь-які завдання.

Самостійне дослідження, медіапошук

Знайди та проаналізуй картини природи Скандинавії у візуальному супроводі симфонічної поеми «Фінляндія». Зроби висновок про їх відповідність характеру й розвитку музики.

Фантазую, експериментую, дію

У вільний час прослухай симфонічну поему «Незламні» сучасного українського композитора і джазового виконавця Ігоря Закуса. Поміркуй над концертним синтезом патріотичних віршів і джазу.

Фантастичний пейзаж і сучасні екологічні тренди

Яким ти уявляєш місто майбутнього? Що спільного між реп'яхом і застібкою-липучкою? А між крильцями метелика й кімоно?

Художники створюють фантастичні картини, захоплюючись нереальними сюжетами й необмеженими можливостями для образів, що народжуються в уяві. На фантастичних пейзажах можна побачити безмежні простори Всесвіту, недоступні глибини океану, чудернацьку флору й фауну непізнаних планет. Такі роботи розширюють рамки реальності й сприяють польоту фантазії.

Що тебе вразило у фантастичних пейзажах?

Джеймс Гілард. Робот

У мистецтві умовно розрізняють фантастику і фентезі. Єднає ці жанри спільна риса: відображення подій і явищ нереального світу. **Фантастика** — сплав дива далеких світів і реальності, що передбачає можливість здійснення вигаданих ідей у майбут-

ньому. Такі твори демонструють роботів, інопланетян, кіборгів, космічну техніку. У **фентезі** казкові й міфологічні образи з минулого — ельфи, русалки, демони, кентаври та інші істоти — живуть у власному нереальному світі магії та чаклунства.

Ангус Мак-Кі. Фантастичний пейзаж

Який зв'язок між мистецтвом і наукою? Відповідь пов'язана з фантазією, яка їх об'єднала. Виникла **біоніка** — наука, що вивчає наслідування природних форм у техніці, архітектурі, дизайні. Одним із перших зразків біоніки є винахід Леонардо да Вінчі, в уяві якого крила птаха перетворились на літальну техніку.

Біоніка в техніці, дизайні

Біоарт демонструє «нову реальність» у мистецтві й перспективи біотехнологій. Під час лабораторних досліджень учені додають колір у живу тканину й відкривають під мікроскопом незбагненну красу мікросвіту.

Архітектурна біоніка в наш час стає окремим напрямом, що вбирає в себе все найкраще від живих прототипів. Поєднати архітектуру з біотехнологіями вдалося бельгійському дизайнеру Вінсенту Каллебо. Він спроектував оригінальну форму енергоощадного хмарочоса із сонячними батареями на даху. Вежа-спіраль імітує подвійну структуру ДНК. Химерний поворот — це важлива екоідея. Фасад-балкон перетворюється на суцільний сад із 23 000 дерев, і ця рослинність поглинає більше мільйона тонн вуглекислого газу на рік.

Екобудинок
у м. Тайбей (Тайвань)

Візуальна екскурсія

Зануритися у фантастичний світ нашої майбутньої зеленої планети з підводними містами-амфібіями, плаваючими стадіонами та іншими перспективними естетичними ековинаходами ти зможеш, завітавши на вебсайт В. Каллебо.

Створюю композицію

Варіант 1. Створи фантастичний ландшафтний пейзаж «Океани зоряної галактики», застосуй нетрадиційну художню техніку (монотипія, штампування, набризкування тощо).

Варіант 2. Уяви й намалюй архітектурний пейзаж «Місто моєї мрії» (кольорові кулькові ручки). Застосуй елементи біоніки. Поцікався найбільшим малюнком міста мрій кульковою ручкою, який внесено до «Національного реєстру рекордів України».

Мистецька скарбничка

Біоніка (від грец. *bio* — елемент життя) — наука про вивчення біологічних систем і застосування принципів організації живої природи в техніці, архітектурі, дизайні.

Біоарт — практика сучасного мистецтва з використанням живої матерії, біотехнологій.

Фентезі — жанр мистецтва (літератури, кіно, живопису тощо), зміст якого пов'язаний із вигаданим світом.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що зображать художники на фантастичних пейзажах?

2. Поясни спільні й відмінні риси фентезі та фантастики.

3. Які зв'язки сучасного мистецтва і науки тебе зацікавили й викликали бажання поглибити міжпредметні компетентності?

Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь в інтернеті картини українського художника-ілюстратора Олега Кіналя.

Назви фантастичних персонажів, які ти на них побачив/побачила.

Фантазую, експериментую, дію

Челендж «Міста&Села: післявоєнна відбудова». Намалюй ескізи споруд міста або села. Запиши відеоролик і розішли знайомим із пропозицією приєднатися до екопроєкту в мережі.

Музично-театральні жанри: водевіль, опера-балет

Які ти знаєш види театру? Які твори для музичного театру ти вже знаєш? Як називається літературна основа опери та балету?

Театр першим поєднав різні види мистецтва: літературу, музику, живопис. Трагедія і комедія є провідними жанрами як театру, так і літератури. У трагедії і споріднених із нею драмі й мелодрамі розігруються людські пристрасті, зображуються суперечності й конфлікти. У комедіях із гумором висміюють негативні риси й вади людей.

Різновидом комедійного жанру і «прадідусем» сучасної естради вважають **водевіль**. У ньому важливу

Театральна афіша
українського водевілю

роль відіграє музикант: жартівливі куплети, інколи арії та дуети, танці. Але на відміну від своєї «молодшої сестри» оперети, де переважає спів, у водевілі все ж панує розмовна мова. Куплети співали на популярні мелодії, для них майже не писали музику.

Як самостійний жанр водевіль сформувався у Франції, де був заснований перший «Театр

водевілю». В Америці водевіль став вельми популярним видом розваг. З естрадно-циркових вистав виріс «мюзик-хол» і різні ефектні шоу.

У водевілях Івана Котляревського, Михайла Старицького та інших класиків української літератури широко використовуються етнопобутова тематика, фольклорні мотиви в музиці.

Пригадай, із яких видів мистецтва складається опера. Назви складові частини балету. Чим вони різняться? Поясни, як ти розумієш слова з балетної абетки: кордебалет, па-де-де, па-де-труа. Як називають сольні номери й дует танцівників у балеті?

Вистави музичного театру за змістом поділяють на епічні, ліричні, героїчні, драматичні, комічні або різні їх поєднання. Наприклад, лірико-драматичні. Для дітей поширені такі різновиди жанрів, як балет-казка та опера-казка.

Жанром-гібридом, що поєднує особливості двох найпоширеніших жанрів музичного театру, є **опера-балет**. Художні засоби вокалу й хореографії посилюють виразність один одного, і вистава починає грати всіма барвами мистецької палітри.

Заирнемо за лаштунки і дізнаємося про секрети цього жанру на прикладі опери й балету «Дитя і чари» Моріса Жозефа Равеля.

Французький композитор уточнив жанр свого твору: лірична фантазія. У чому його фантастичність?

Сцена з опери-балету «Дитя і чари» М. Равеля

Згідно з лібрето у творі оповідається про неслухняного хлопчика, якого насварила мама. У розпачі він намагається зламати все навкруги: розбиває посуд, рве книги, ранить білочку... Під час сну навколишній світ невідомо перетворюється. Речі починають оживати, співати й танцювати... Наш герой дивується перевтіленням зазвичай мовчазних речей — чайника, крісла. Як цікаво погратися з ними, включитися в цей фантастичний кумедний танець! Завершується вистава загальним хором персонажів, які пробачили бешкетнику всі його витівки.

Музика сповнена динаміки й контрастів, оркестрової звукозображальності. Ніби випадково вривається звучання джаз-бенду. Задум вимагає неймовірної сценографії, фантастичних костюмів.

Слухаю музику

Моріс Жозеф Равель. Опера-балет «Дитя і чари» (фрагменти).

Як за допомогою музичних інтонацій і танцювальної пластики втілено характер головного персонажа, образи побутових речей? Як композитор поєднав риси опери й балету?

Співаю пісню

Навчайте мене музики

Музика С. Карпенка

Вірші О. Лобової

1. У піаніно клавіші
І білі є, і чорні є,
А в них живе-ховається
Багато різних нот.
Як мама грає пісеньки,

Приспів:

До-до-сі-ля, сі-сі-ля-соль,
Сі-сі-ля-соль, до-до-сі-ля,

Ті клавіші — радісінькі:
Дарують нам
Справжнісінький
Пісенний хоровод.

Мі-мі-фа-мі, мі-мі-ля-мі,
Мі-бемоль, ре-до.

2. Натискую на клавіші
І чорнії, і білі.
І разом, і окремо,
А справа не іде!

Приспів.

І не звучить та пісенька,
Така весела пісенька.
Те піаніно пісеньку
Мою не віддає.

Мистецька скарбничка

Водевіль — різновид легкої комедії з куплетами, які виконуються під музику.

Комедія (дав.-гр. — веселощі, весела процесія) — драматичний твір, жанр театру, у якому засобами гумору та сатири викриваються негативні суспільні та побутові явища.

Мюзик-хол — вид театральної розваги, що включає суміш популярних пісень, комічних і спеціальних розважальних актів.

Опера-балет — музично-театральний жанр, драма, виражена засобами вокальної та інструментальної музики, хореографії.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Як збагатилися твої знання про музичні жанри? Назви риси водевілю, мюзик-холу.

2. Порівняй складники опери й балету, продовжи аналогії:

арія — варіація,	па-де-де — ...,
хор — кордебалет,	па-де-труа — ...

3. Поміркуй, що потрібно зробити, щоб зацікавити однолітків оперою і балетом. Організуй дискусію в соціальній мережі або члендж «Чому ми любимо / не любимо оперу й балет».

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліді, які музичні інструменти зображені на численних натюрмортах Еварісто Баскеніса. Які з них вийшли з ужитку, а які лунають і в наш час?

Фантазую, експериментую, дію

Гра «Оживи музичний натюрморт» за ілюстраціями з підручника різними способами: сторителінг, пантоміма, сценка-діалог зображених інструментів, імпровізація мелодій-характеристик персонажів натюрмортів, гра в шумовому оркестрі.

Чарівний світ речей: натюрморт

Ти хочеш навчитися зображати красу звичайних речей?
Тоді нумо малювати натюрморти, щоб милуватися
виразністю миттєвостей життя!

Катерина Білокур. Півонії

Ми часто не помічаємо привабливості буденних речей, які оточують нас, і тільки проникливому погляду художників відкривається їх прихована виразність, естетична цінність. У натюрморті живописець чи графік не просто копіює предмети, а й передає певний настрій, власні вподобання. Натюрморт може бути парадним (розкішним, святковим) і камерним (душевним).

За тематикою натюрморти розподіляють на такі різновиди: квіти (букет), продукти (овочі, фрукти, риба, хліб та інша їжа); атрибути науки та мистецтва (книги, музичні інструменти; художнє чи наукове приладдя); предмети побуту (посуд, обладнання тощо). Основні тематичні групи поділяються на варіанти, як, наприклад, продукти: «сніданок», «десерт», «рибний» тощо.

Поль Сезанн.
Натюрморт із драпіруванням

Сергій Глушук.
Багатство струн

Які настрої втілюють картини? Поясни свої відчуття. Визнач тематику натюрмортів. Зверни увагу на вплив середовища, тла зображених предметів. Де вони розташовані?

1 — Рой Ліхтенштейн. Лимон і скло; 2 — Джефф Кунс. Тюльпани

Візуальна грамота

У натюрморті важливо підібрати «учасників» і вибудувати з них гармонійну композицію. Художник має враховувати взаємодію «головних дійових осіб» між собою за формою, розмірами, сполученням кольорів, колоритом (теплим, холодним).

Світлотінь гармонізує композицію. Пряме або бічне освітлення, відблиски світла, що ніби «грають» на поверхні посуду, створюють ілюзію натури.

Головне завдання в декоративному натюрморті — стилізація предметів у площинному зображенні через спрощення форми, кольору. За рахунок відмови від об'єму, плановості, повітряного простору стилізовані предмети значно відходять від натури. Вазу, квіти, фрукти можна трактувати майже як геометричні форми. Водночас стилізація дає змогу підкреслити найвиразніші якості предмета.

Джессіка Філдс.
Апельсини

До портретної галереї

Адальберт Ерделі (1891–1955) — український живописець, один із фундаторів закарпатської художньої школи. Світогляд митця сформувався на кращих зразках європейської та української культури. Він навчався в Будапештській академії мистецтв, удосконалював художню майстерність у Мюнхені, стажувався в Парижі. Ерделі жив і працював у Мукачеві та Ужгороді, викладав малювання в гімназії та інших закладах освіти.

Автопортрет

Натюрморт

Пейзаж, натюрморт і портрет — улюблені жанри митця. У них він виявив свій талант колориста, оригінальне «кольорове осмислення» світу. Його гармонійно узгоджені живописні композиції, мов кольорові мелодії, вирізняються особливою аурою.

Створюю композицію

Варіант 1. Намалюй реалістичний натюрморт з натури (акварель). Переддай свій настрій. Продумай композицію, гармонійне розташування предметів на столі. Переддай світлотінь: відблиск (світлова пляма на освітленій поверхні), тінь на вазі, тінь від вази на столі). Відобрази вплив середовища на предмет зображення.

Створюю композицію

Варіант 2. Створи рухому конструкцію «Балет» (паперові стаканчики, кольоровий папір, фломастери).

Мистецька скарбничка

Світлотінь — розподілення освітленості на поверхні зображуваного предмета, що сприяє об'ємності його форми.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які існують різновиди натюрморту?
2. Що важливо врахувати в композиції натюрморту для досягнення гармонії?
3. Порівняй художні засоби зображення реалістичного і декоративного натюрмортів.

Самостійне дослідження, медіапошук

Підготуй статтю для вікіпедії на тему «Види натюрмортів». Проілюструй її прикладами, які добери самостійно. Пам'ятай про авторське право, уникай плагіату.

Фантазую, експериментую, дію

З урахуванням здобутих знань про жанр натюрморту експериментуй у складанні на столі композицій із побутових речей або з корисних для здоров'я продуктів.

Зустріч жанрів у музиці. Етюд

Поміркуй, чи можна поєднати в одному творі жанри вальсу й фантазії. А ноктюрна і скерцо? Поясни.

Севада Григорян.
Весняний етюд

Які жанри й види мистецтва поєдналися на ілюстрації?

У музиці існує чимало творів, які поєднують ознаки різних жанрів: фантазія-увертюра, полонез-фантазія, скерцо-вальс. Інколи поєднуються жанрові ознаки різних видів мистецтва, наприклад поема-легенда (музика і література), етюд-картина (музика і живопис).

Слухаю музику

Еммануель Шабріє. Скерцо-вальс.

Віктор Косенко. Поема-легенда мі мінор.

Поміркуй, чому композитори застосовують подвійні назви жанрів.

До портретної галереї

Віктор Косенко (1896–1938) — український композитор, піаніст і педагог. Він був вундеркіндом: у шість років, не знаючи нот, грав на слух «Патетичну сонату» Бетховена. В. Косенко здобув гарну професійну музичну освіту, отримав дипломи композитора й піаніста.

Митець викладав гру на фортепіано в музичних закладах Житомира та Києва, виступав із сольними концертами та в ансамблях.

В. Косенко — неперевершений лірик. Творча спадщина композитора: сонати, ноктюрни, прелюдії, п'єси для дітей, шість поем і дві поеми-легенди тощо.

У творі «11 етюдів у формі старовинних танців» композитор прагнув відродити старовинну сюїту. Він поєднав чотири обов'язкові для цього жанру танці: німецьку алеманду, французьку куранту, іспанську сарабанду та англійську жигу. Також додав гавот, менует тощо. Цикл має яскравий національний колорит.

Слово етюд має багато значень, і в різних видах мистецтва воно несе певні смислові нюанси.

В музиці жанр етюду спочатку означав невелику п'єсу навчального спрямування, призначену для оволодіння певними технічними прийомами: пасажами, акордами, штрихами. Невипадково діти, які вчаться гри на будь-якому музичному інструменті, постійно грають **етюди** та **гами**, щоб досягти виконавської вправності й майстерності. Деякі музиканти-педагоги складали цілі збірки етюдів для вдосконалення техніки гри своїх вихованців, наприклад Карл Черні.

Угорський композитор і піаніст Ференц Ліст присвятив своєму вчителеві К. Черні «Етюди вищої майстерності». Ці блискучі п'єси написані на теми каприсів скрипаля-віртуоза Нікколо Паганіні й мають програмні назви. Піаністи та піаністки часто виконують їх на концертах, і нікому не спадає на думку, що ця яскрава музика створена як технічні вправи. Такі віртуозні п'єси-етюди називають концертними.

Наша сучасниця — українська композиторка Аліна Бойко — написала етюд для гітари з гумористичною назвою «Я люблю грати гами».

Слухаю музику

Аліна Бойко. Етюд «Я люблю грати гами».

Нікколо Паганіні — Ференц Ліст. Етюд № 4 «Мазепа».

Віктор Косенко. Алеманда із циклу «11 етюдів у формі старовинних танців».

Схарактеризуй музику різних етюдів. Чи можна назвати їх концертними? Під час слухання етюда А. Бойко піднімай руку, якщо почуєш звучання гами.

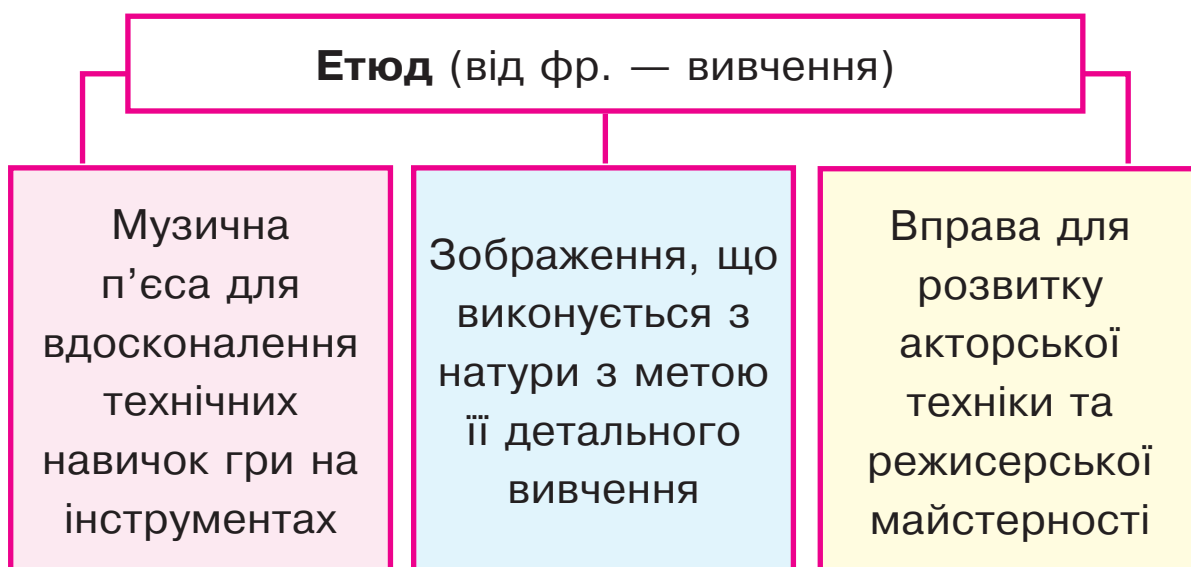
Музична грамота

У процесі навчання гри на інструменті учні повинні регулярно грати гами — мажорні й мінорні звуко-ряди в різних тональностях. Гама можна побудувати від будь-якого звуку, якщо знати формулу (послідовність тонів і півтонів) і знаки альтерації.

У назвах твору часто вказується тональність: наприклад, прелюдія фа мажор, вальс соль-дієз мажор, поема-легенда мі мінор, ноктюрн мі-бемоль мінор. Після жанру твору вказується основний тон (тоніка) і лад (мажор або мінор).

Пригадай і поясни, що означають знайомі вже тобі знаки альтерації. Подивись 3-тю серію «Сольфеджіо в казках» та ознайомся з формулою побудови мажору й мінору в різних тональностях.

Мистецька скарбничка

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе найбільше зацікавило в цій темі? Про що хочеш дізнатися більше? Заверши речення: «Я спробую...».

2. Наведи приклад музичного твору, що поєднує ознаки різних жанрів. З якою метою відбувається таке поєднання?

3. Поясни значення етюда в різних видах мистецтва: музиці, живописі, театрі. Наведи приклади.

Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся, що означає етюд у шахах і шашках.

Фантазую, експериментую, дію

Влаштуй з однокласниками мініконкурс етюдів у різних видах мистецтва.

Зустріч жанрів в одній картині

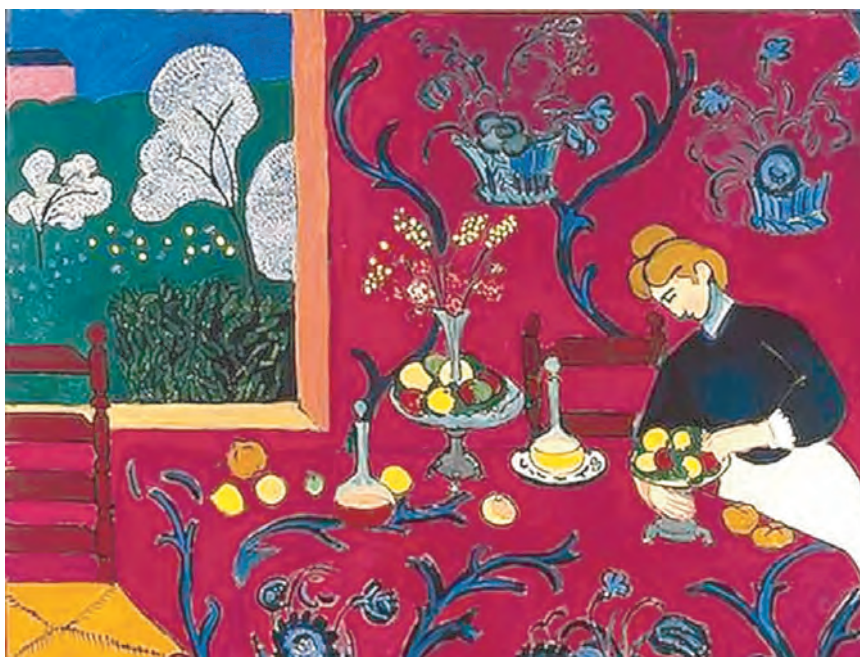
Розглянь картину та визнач жанр. Що незвичне в ній тебе здивувало? Чи можна назвати цей твір жанром-загадкою?

Октавіо Окампо.
Портрет-ілюзія

Наше довкілля надзвичайно різноманітне, і тому художникам, які прагнуть відобразити цю красу, складно виокремити для зображення один-два предмети чи конкретну людину.

На картині нерідко поєднуються ознаки різних жанрів: портрет намальовано в інтер'єрі, побутовий сюжет включає натюрморт, зображення тварин доповнюють пейзажем.

Анрі Матісс.
Червона кімната

Щоб зафіксувати свої спостереження, вивчити й опрацювати певний образотворчий мотив, художники/художниці застосовують швидкі малюнки: **начерки, ескізи, етюди**. Вони бувають лінійні і тональні. У процесі роботи над картиною живописці можуть виконувати безліч підготовчих робіт, які у великих митців нерідко набувають самотійного значення і цінності.

Микола Пимоненко.
Портрет сина Миколи
(етюд)

Візуальна грамота

Етюд — твір живопису допоміжного характеру та обмеженого розміру, цілком виконаний із натури. Етюди можуть бути засобом вивчення природи, удосконалення майстерності навчальними вправами. Зазвичай вони слугують матеріалом для майбутньої картини, як, наприклад, етюди окремих дерев, листя та інших деталей, що цікавлять пейзажиста. Етюд вимагає ретельного малюнка, точного і правильного за масштабом та у відношеннях між елементами.

На відміну від вільно виконаних ескізів або начерків (рисунків-натяків), що окреслюють загальні риси зображуваного, в етюдах докладніше опрацьовуються характерні ознаки форми, кольору, світла майбутньої композиції.

Створюю композицію

Варіант 1. Намалюй кілька ескізів, начерків до сюжетної композиції «Несподівана зустріч у парку», у якій поєднай ознаки різних жанрів: побутового, пейзажного, анімалістичного (техніка на вибір).

Варіант 2. Створи етюд будь-якого предмета з натури, що є в класній кімнаті (гаджет чи книжки на столі, глобус на полиці чи в шафі, горщик із квітами на підвіконні). За бажанням намалюй у гібридному жанрі, поєднуючи з пейзажем за вікном (кольорові олівці).

Мистецька скарбничка

Тональність (від фр. — тон, забарвлення)

Гама, на якій будується музичний твір, композиція з тяжінням до тоніки, центру ладу

Особливості колориту чи світлотіні у творах живопису й графіки (термін здебільшого збігається з терміном кольорова гама)

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які жанри зазвичай поєднуються в картинах?
2. Наведи приклади жанрів-гібридів. Поміркуй, чому відбувається синтез жанрів у мистецтві.
3. Визнач ознаки різних жанрів на картині Анрі Матісса «Червона кімната».

Самостійне дослідження, медіапошук

Поясни, з якою метою художники / художниці пишуть етюди. Добери картини, суголосні за настроями з прослуханими музичними етюдами.

Фантазую, експериментую, дію

Гра «Оживи картину» (робота в парах). Уявіть себе на місці зображених персонажів. Про що вони можуть спілкуватися? Придумайте уявні діалоги, етюди-пантоміми.

Електронна музика

Які електронні інструменти тобі відомі? Чи хочеш ти навчитися грати на синтезаторі?

Розвиток техніки постійно змінює палітру музичного мистецтва. Найчастіше в наш час із телеекранів та програм радіо, подкастів звучить музика у виконанні електронних інструментів.

Одна група таких інструментів має в основі класичні форми й конструкції, осучаснені новітніми технологіями. Це електрогітара, електроскрипка, електроарфа, електропіаніно (цифрове).

З появою електронно-акустичної апаратури виникають нові можливості для композиторів і виконавців. Зароджується новий напрям мистецтва — **електронна музика**. У ній особливу роль відіграють темброві й фактурні барви, колористичні ефекти, які виникають завдяки експериментуванню з різними звучаннями. Електронна музика важко піддається жанровій класифікації. До її жанрових різновидів належать: академічна й експериментальна електронна музика, етноелектроніка, диско і хауз (танцювальна музика), музика до відеоігор тощо.

Музична грамота

Найпоширенішим електронним музичним інструментом є **синтезатор**. Він має кілька різновидів: цифровий, віртуальний, аналоговий. Синтезатор у вигляді корпусу з клавіатурою називають **клавішним**, а без клавіатури — **звуковим модулем** (управляється від зовнішніх приладів). Домашній синтезатор доступний навіть дитині.

Залежно від кількості регістрів він здатний імітувати тембри різних інструментів, варіювати різні оркестрові звучання. Також, натискуючи кнопки, можна автоматично виконувати різноманітний інструментальний супровід до мелодії, співати караоке з виведенням на екран тексту пісні.

До електронних інструментів належить драм-машина, яка здатна відтворювати звуки ударних інструментів.

Синтезатор

Драм-машина

У наш час електронні інструменти активно використовуються в сольному та ансамблевому виконанні. Наприклад, румунським жіночим електронним квартетом «Амадеус».

Електронний квартет «Амадеус»

У репертуарі квартету класична, а також танцювальна, фольклорна і джазова музика. Артисти виступають як у концертних залах, так і просто неба. «Амадеус» є одним із найуспішніших колективів у світі: про його популярність свідчать 150 мільйонів переглядів на ютубі!

Електронна музика мала значний вплив як на академічну, так і на популярну культуру.

У наш час набуває поширення нове явище сучасної медіакультури — подкастинг, який має різновиди: аудіокаст, відеокаст, скринкаст. Це технічні засоби ство-

рення і поширення в інтернеті медіафайлів, які можна слухати онлайн або завантажувати на свої пристрої (комп'ютери, медіапрогравачі) у зручний час. Ведучі супроводжують контент, зокрема музику, що транслюється, цікавими розповідями, перетворюючи їх на захопливу виставу, схожу на токшоу.

До портретної галереї

Карлхайнц Штокгаузен

(1928–2007) — німецький композитор, легенда музичної електроніки і лідер електронної музики, автор понад трьох сотень творів у цій галузі. Він керував студією електронної музики на радіо, виступав як диригент, піаніст і звукорежисер з виконанням власних творів. У звуковій лабораторії він схрещував тембри «живої» музики (наприклад, там-тама) з електронікою. Нагороджений титулом Рара Techno. Композитор уважав, що музика у своїх вібраціях не передає емоції та почуття людини, а віддзеркалює гармонійну будову світу: рух планет, зірок.

Опера-містерія Штокгаузена «Світло: Сім Днів», — найдовша в історії (29 годин).

Слухаю музику

Карлхайнц Штокгаузен. Композиція на вибір.
Квартет «Амадеус»: «Глорія» та інші електронні композиції.
Дискомузика: Дмитро Лазарчук. Пісня «Інтернет».
Польсько-українська пісня «Гей, соколи».

Розкажи про свої враження від електронної музики.
Схарактеризуй її особливості.

Співаю пісню

Гей, соколи

Польсько-українська пісня

Гей, десь там, де чорні води,
Сів на коня козак молодий.
Плаче молода дівчина,
Їде козак з України.
Гей, гей, гей, соколи,
Оминайте гори, ліси, доли.
Дзвінь, дзвінь,
                    дзвінь, дзвіночку,
Степовий жайвороночку!
Гей, гей, гей, соколи,
Оминайте гори, ліси, доли.
Дзвінь, дзвінь, дзвінь, дзвіночку,
Мій степовий дзвінь,
                    дзвінь, дзвінь!

Створи аудіо- або відеоподкаст до пісні «Гей, соколи». Експериментуй із монтажуванням музики й поширенням її в мережі.

Мистецька скарбничка

Електронна музика — музика, створена з використанням електронних музичних інструментів і технологій комп'ютерних програм.

Драм-машина (англ. drum — барабан) або ритм-машина — електронний інструмент для створення і редагування фрагментів зі звучанням ударних.

Подкастинг — засоби створення і поширення в інтернеті медіафайлів для слухачів.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що нового ти дізнався/дізналася про електронну музику?

2. Назви особливості електронних музичних інструментів.

Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди роль подкастингу в самоосвіті.

Фантазую, експериментую, дію

Ознайомся із сервісом онлайнного запису голосу Vocaroo та аудіоредактором звукових файлів Fudacity. Експериментуй!

Жанри фотомистецтва

Чи подобається тобі фотографувати? Чим мова фотографії відрізняється від мови живопису? Яка її роль у нашому житті?

Сучасна цифрова епоха наповнена мільярдами фотозображень, які з'являються щоденно в журналах, у рекламі, на безмежних просторах інтернету. Нині фотографією можуть займатися не лише професіонали — фотожурналісти та фотокореспонденти (працівники редакцій), а й численні аматори й аматорки. Вони із задоволенням створюють світлини, адже завдяки камері в смартфонах це стало доступним кожному/кожній. Як тобі вже відомо, **фотографія** — це зображення, мальоване світлом. У наш час світлопис (фотографія) визнана одним із найактуальніших видів мистецтва.

Існує два основні види фотографії: **документальна** (репортажна) і **художня**.

Документальна фотографія — це відображення історії. Камера в ній, як дзеркало, фіксує реальні моменти життя, що потрапляють у рамку об'єктива в момент зйомки, тобто без втручання фотографа. До найпоширенішого жанру фотожурналістики належить **фото-репортаж**.

Прокоментуй події за фотоілюстрацією. Створи сторителінг.

Треба пам'ятати, що для зйомки репортажу з актуальної теми потрібно орієнтуватися в ній. Спортивні репортажі з футбольного матчу або тенісного змагання потребують знання правил гри у футбол чи теніс. Так само для того, щоб мистецькі репортажі з вернісажу чи балетної прем'єри були цікавими, змістовними, варто знати мову мистецтва — візуального чи хореографічного.

Військовий фоторепортер має розуміти логіку воєнних подій і мовою фотографії виражати власне ставлення до зображеного. Так перебіг сучасної війни фіксують

багато українських фотокореспондентів, які бувають у гарячих точках. Наприклад, у лютому 2022 року відеограф і фотожурналіст Мстислав Чернов і фотокореспондент Євген Малолетка прибули до Маріуполя, де понад два тижні знімали наслідки обстрілів і руйнувань у місті. За ці фоторепортажі, які стали символами мужності й незламності українців, вони відзначені численними нагородами й міжнародними преміями.

Фотографи
Є. Малолетка і М. Чернов
на церемонії вручення премії
ім. Г. Гонгадзе

Композиція з мотивами
українського орнаменту
на виставці у Києві
виконана з гільз

Фотовиставки, благодійні концерти й інші акції на підтримку України проходять у нашій країні та за її межами.

Поцікався, які фотовиставки, присвячені сучасним подіям проходить у твоєму регіоні. Як ти й твої однокласниці / однокласники можете долучитися до благодійних акцій, флешмобів?

Якщо фотографія виходить за межі простої ілюстрації та містить художнє узагальнення, образне осмислення, оригінальний погляд, то вона наближається до фотомистецтва. Головна вимога до фотографії, яка претендує на художню, — естетична цінність.

Художня фотографія — простір для реалізації творчих ідей переважно за допомогою світла й тіні. Відмінна риса художньої фотографії від документальної — штучна реальність, яка передбачає постановочні кадри з підготовкою локації, композиції, освітлення тощо. Художня фотографія має жанрові різновиди, споріднені із живописом: пейзаж, портрет, натюрморт тощо.

Жанр фотопортрета набув популярності серед зірок естради й кіно, яких знімають для модних журналів. Утім сьогодні власною фотосесією може порадувати себе будь-хто, зробивши селфі. У фотопортреті важливо підкреслити унікальність, риси характеру, настрій через позу, погляд, очі.

Фотограф Девід Лазар

Розглянь шаржі на відомих митців з використанням Photoshop. Що саме перебільшено?

Жанр натюрморту користується популярністю у фударті. У спадщині Карла Ворнера звичайні продукти із супермаркету перетворюються на шедеври **фудскейпу** (продуктового пейзажу).

Фотографи, які знімають реальні краєвиди, передають особливу емоційну атмосферу захоплення довкіллям. Світлини, що зображають рідкісні рослини або диких тварин в умовах їх побутування, важливі для дослідження природничих наук.

Схарактеризуй композицію.

Комерційна фотографія призначена донести до споживача потрібну інформацію. До специфічних жанрів належить рекламне фото, яке стимулює виникнення креативних ідей.

Креативна реклама спагеті

Для професійної орієнтації і фінансової грамотності тобі буде корисно знати деякі цифри про фотографію. Єлисейський музей фотографії придбав сто робіт українця Віктора Марущенка за 30 тисяч доларів. На аукціоні Christie's за фотографію Мана Рея «Чорне і біле» покупець заплатив 2 млн євро.

У **фотоарті** зображення обробляють у графічних програмах (Photoshop тощо), використовують різні

техніки й прийоми (наприклад, ефект подвійної експозиції, накладання кількох знімків).

Що тебе здивувало на світлині фотоарту?

Що незвичного?

До мови фотомистецтва належать насамперед світло й ракурс, що дає змогу тобі виявити оригінальність.

Візуальна грамота

Якісна фотографія передбачає вибір:

- ідеї (сімейне фото відрізняється від зйомки для реклами);
- локації (вибір місця зйомки, врахування оточення);
- ракурсу й композиції (кут зору, плановість);
- освітлення (джерело світла — природного чи штучного).

Створюю композицію

Варіант 1. Зроби фотопортрет людини з кола рідних або друзів. Вибери локацію і реквізит, який «розкаже» про професійні інтереси, захоплення, хобі цієї людини. Застосуй можливості фотошопу.

Варіант 2. Створи фудскейп із українськими мотивами для реклами корисної для здоров'я продукції українських виробників.

Мистецька скарбничка

Скрапбукінг — виготовлення, оформлення сімейних та особистих фотоальбомів.

Художня фотографія — художнє зображення, яке створене технічними засобами й виразно і достовірно відбиває момент дійсності.

Фотоарт — вид цифрового мистецтва, що поєднує фотографію і комп'ютерну графіку.

Фоторепортаж — оперативний жанр фотожурналістики, що складається із серії знімків, на яких висвітлюється певна подія.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Чим різняться документальне і художнє фото?

2. Як фотодокументалістика впливає на вивчення історії?

3. Які жанри фотомистецтва привернули твою увагу і викликали бажання перетворити їх на хобі?

Самостійне дослідження, медіапошук

Віднайди в інтернеті практикуми для фотографів-початківців і ознайомся з порадами майстрів. Створи хмарне сховище для власних колекцій.

Фантазую, експериментую, дію

Започаткуй скрапбукінг — родинний чи особистий.

Жанри кіномистецтва

Який кінофільм справив на тебе сильне враження? Які емоції викликала музика в кінострічці?

Кінофільм — продукт колективної творчості, яку очолює режисер. Він вибирає сценарій, збирає акторську групу, керує процесом зйомки. До створення фільму причетні люди різних професій: сценаристи, оператори, актори, художники, композитори, звукорежисери, звукооператори, продюсери, майстри реквізиту та багато інших. Проте **авторське право** на фільм мають представники як мінімум п'яти професій: сценарист, режисер, оператор, художник і композитор.

Кіномистецтво поділяється на ігрове (або художнє), документальне, науково-просвітницьке (науково-популярне, навчальне) та анімаційне. Кожен із них має чимало різновидів у своєму «сімействі». За тривалістю екранного часу склався поділ фільмів на короткометражні (менше 35 хвилин), повнометражні (1–2 години) та багатосерійні.

Кіножанри частково пов'язані із жанрами літератури: комедія, трагедія, мелодрама, детектив, історичний фільм тощо. Проте в кіномистецтві розподіл на жанри умовний, неоднозначний. У багатьох сюжетах поєднуються ознаки кількох жанрів.

У сюжеті **фільму-драми** на першому плані конфлікт героїв, а в **мелодрамі** — яскраві емоційні ситуації. **Комедія** має на меті розсмішити глядачів.

Своєрідність, витонченість притаманні французьким комедіям, серед яких чимало цікавих для сімейного перегляду. «Амелі» — романтична комедія (реж. Жан-П'єр Жене), яка посіла друге місце у списку «100 найкращих фільмів світового кінематографа не

Кінокадри й постери: 1 — «Амелі» (Одрі Тоту); 2 — «Не всі вдома»

англійською мовою», складеному журналом Empire (2010). До фільму «Амелі» музику написав композитор Ян Тьєрсен, і його ніжний вальс став візитівкою головної героїні.

Подивися фрагменти з комедійних фільмів. Як музика допомагає створити образи головних героїв та героїнь?

Пригодницькі фільми захоплюють романтикою мандрів. Особливий художній світ казковості притаманний жанру **фентезі**. Глядачі разом із акторами, нерідко міфічними істотами, поринають у ситуації чаклунств і магії, неймовірних перетворень.

Пригодницька комедія «Чарлі та шоколадна фабрика» (реж. Том Бертон) — екранізація повісті Роальда Дала.

Історичні кінострічки, як і картини в малярстві, демонструють справжні події, що реально відбувалися в минулому. «Захар Беркут» (реж. Джон Вінн, Ахтем Сеітаблаєв) — приклад історичного жанру. Ця українсько-американська стрічка екранізує однойменний твір

Івана Франка (оригінально фільм знімали англійською мовою, дублювали українською).

Жанр **екшн**, або **бойовик**, вражає уяву екстремальними епізодами з участю супергероїв: перестрілками, погонями, бійками, з каскадерськими трюками й спец-ефектами, що тримають глядача в напрузі.

Музичні фільми схожі із жанром мюзиклу. Вони наповнені піснями й танцями, що несуть радість людям, заряджають оптимізмом і часто закінчуються хепіендом. Приклад сучасного мюзиклу, створений у кращих традиціях цього жанру, — «Ла-ла-ленд», володар премії «Оскар» (головні ролі: Раян Гослінг і Емма Стоун).

Кадр із фільму «Ла-ла-ленд»

Музична грамота

Музика до фільму (англ. film score) — це низка композицій, які називають саундтреками, написаних спеціально для музичного супроводу фільму одним або кількома композиторами. Їх виконує оркестр, гурт, інструментальні солісти, хор або співаки.

Запис і зведення виконаних композицій здійснює звукорежисер або саунддизайнер. Він також добирає фонову музику, яка ілюструє окремі епізоди, імітуючи певні потрібні за сюжетом звуки (гомін великого міста, голоси тварин, постріли тощо).

Екранізація — це кіноверсія відомого літературного твору, також комп'ютерних ігор чи коміксів.

Серія фільмів про Гаррі Поттера, знятих за романами британської письменниці Джоан Роулінг, є однією з найуспішніших в історії кінематографа. В екранізації переплітаються жанрові риси пригодницького фільму, детективу, фентезі.

Безперечно, важливу роль грає музика, написана композиторами Джоном Вільямсом, Патріком Дойлом, Ніколасом Хупером та Александром Деспла. Вона створює відповідну жанрову атмосферу, таємничність, містичність тощо.

Головні ролі Гаррі та його друзів зіграли діти-актори:
Деніел Редкліфф, Руперт Грінт, Емма Вотсон

Слухаю музику

Саундтреки з кінофільмів «Амелі», «Таємничий сад», «Лала-ленд», фільмів про Гаррі Поттера.

Переглянь епізоди з кінофільмів. Добери фрагменти для створення власного відеоролика «Магічна музика». Використовуй музичні фрагменти (у форматі файлів mp3) для монтажу і звукових вставок до власного відео.

В українському кінематографі екранізацію створено до книги легенди українського року Кузьми Скрябіна «Я, победа і Берлін» (реж. Ольга Ряшина).

Слухаю музику

Андрій Кузьменко (Кузьма Скрябін), гурт «Скрябін»: пісні «Мам», «Місця щасливих людей», «Старі фотографії», «Люди як кораблі» та інші (на вибір).

Співаю пісню

Пісня «Мам» (музика й слова А. Кузьменка).

Увагу режисерів завжди привертали життя і творчість митців, зокрема видатних композиторів. Так, Моцарту присвячені кінострічки «Amadeus» (режисер М. Форман, 1984), «Wolfgang Mozart» (режисер Ю. Херц, 1991).

Перший із них акцентує увагу на суперництві між Моцартом і Сальєрі, який заздрив геніальному композитору. Це породило легенду про отруєння Моцарта, якому було лише 35 років. У кінофільмах частина

Кінокадри з фільмів
про Моцарта і Сальєрі

епізодів розкриває унікальність Моцарта-вундеркінда. Зокрема, зображено першу зустріч австрійського придворного композитора А. Сальєрі з маленьким Вольфгангом, який віртуозно грав на клавесині без нот і навіть із зав'язаними очима.

Також глядачів завжди цікавить загадкова історія створення «Реквієму», який був замовлений важко хворому композиторові невідомим у чорному плащі й масці.

Переглянь епізоди з фільмів про Моцарта. Який образ композитора тебе зацікавив? Який найбільш переконливий у плані акторської гри?

Мистецька скарбничка

Саунддизайнер (з англ. sound design — дизайн звука) — творча професія зі створення звукового оформлення, шумових ефектів у театрі, екранних мистецтвах, комп'ютерних іграх, рекламі.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Про які жанри кінематографа ти дізнався/дізналася вперше? Про які хочеш дізнатися більше?

2. Передай свої враження від кіномузики.

3. Один із персонажів фільмів про Гаррі Поттера маг-професор Альбус Дамблдор сказав: «Музика — це магія, яка перевершує все, що ми тут робимо!» Підтвердь або спростуй цю думку.

Самостійне дослідження, медіапошук

Проведи паралелі між мюзиклом «Моцарт» і кінофільмом «Amadeus». Порівняй головних героїв.

Фантазую, експериментую, дію

Придумай рекламу до музичного фільму. Поділися з однолітками в мережі.

Жанри в мистецтві мультиплікації

Яким мультфільмам ти надаєш перевагу? Чи бажаєш ти дізнатися більше про секрети творчості художників-аніматорів?

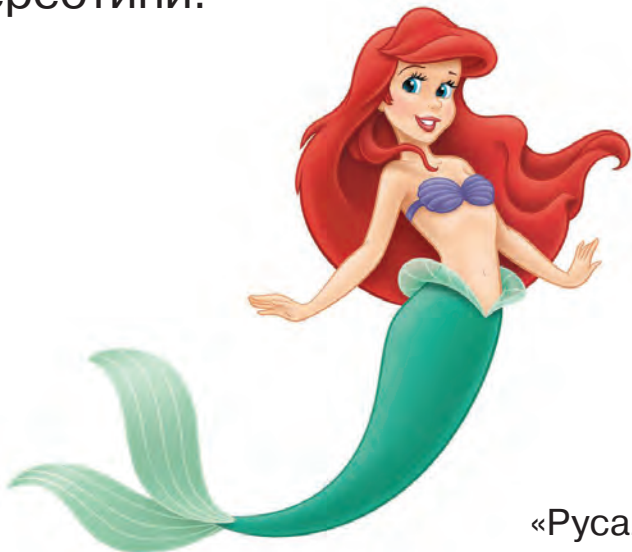
Художники-аніматори, які створюють мультфільми, враховують не лише вид анімації — мальована, лялькова, пластилінова чи комп'ютерна, а й жанр, у якому буде та чи інша стрічка. Це допомагає глибше проникнути у зміст, створити образи героїв

яскравими й переконливими. Як, наприклад, легендарні герої з козацького серіалу Око, Грай і Тур, які вражають етнічною своєрідністю і неповторністю образів не менше ніж дивовижними пригодами й мандрівками. Або улюблений персонаж дітей Петрик П'яточкін.

Як і в кінематографі, розподіл на жанри в мистецтві анімації досить умовний. Спостерігається і поєднання ознак різних жанрів в одній стрічці.

Велику кількість жанрів деякі дослідники поєднують в групи за тематичним змістом. Це анімація для відпочинку й розваг, для освітніх потреб (навчальна), політична й

містично-фантастична, яка руйнує звичні уявлення і стереотипи.

«Русалонька» (студія Disney)

Послухай пісню друзів з мультфільму «Русалонька», музика до якого отримала низку міжнародних нагород («Греммі», «Золотий глобус»).

Перша жанрова група, як і в ігровому кіно, включає екранізацію (народних і сучасних пісень тощо), комедійні серіали, мелодрами, детективи, пригодницькі й музичні фільми (мюзикли), також фільми на спортивну чи шкільну тематику — шкільна мильна опера.

До другої групи, де переважають теми повчально-пізнавального характеру, входять такі жанри: народні й сучасні казки, билини, думи, притчі, історичні та фантастичні фільми, також своєрідні суто навчальні та документальні стрічки.

Політичні жанри — це переважно сатира й пародія, а також героїко-романтичні фільми.

Нарешті **в третю групу** увійшли містика, фентезі, фільми жахів тощо.

Як і в художньому кінематографі, існують музичні фільми, наприклад, візуальний балет чи візуальна симфонія, або так званий оживлений живопис на основі відомих картин.

Візуальна грамота

В анімації важливі технічні прийоми створення динаміки подій, руху, міміки й жестів персонажів. Класикою жанру вважають 12 принципів анімації, які створили у Walt Disney Animation Studios. Ці принципи корисні для ігрової анімації, хоч створені для кіноіндустрії. Їх адаптував геймдизайнер Крістофер Тоттен для ігрової індустрії. З-поміж них стискання і розтягування, перебільшення, інерція та ефект накладання, сповільнення, передчуття руху, харизма тощо. Якщо ти хочеш стати геймдизайнером, то ознайомся з ними самостійно на прикладах візуальних схем, фрагментів із фільмів.

«Книга-мандрівка. Україна» — перший український мультсеріал, заснований на реальних подіях і нереальних пригодах.

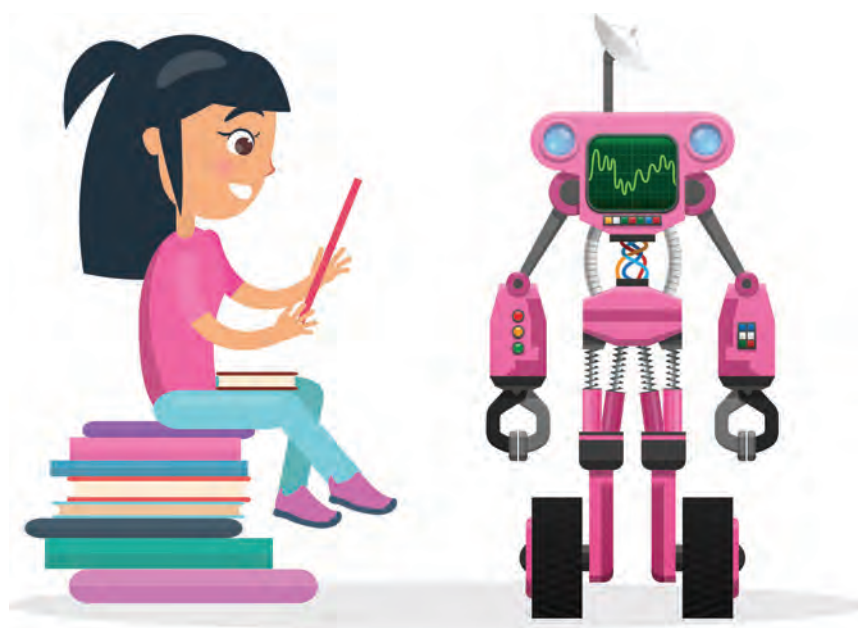
Потрапити в самотній простір фантастичних образів з відомих картин Марії Приймаченко, які оживають в анімації, допоможе тобі мультсеріал «Дивосвіт», який не лише чарує красою анімалістичних зображень, а й розкриває культурні коди національного світобачення українців. Художниця частину життя ходила на милицях, але літала у власній уяві. Політаймо разом з її фантастичними звірами.

Український повнометражний анімаційний фільм-фентезі «Мавка. Лісова пісня» зібрав зірковий акторський склад. Героїв озвучували А. Пивоваров, Ю. Саніна, О. Скрипка, С. Притула, Н. Сумська та ін. Співає Мавка голосом Х. Соловій. Рухи ж лісовій принцесі подарувала столична прима-балерина К. Кухар. Фільм покажуть на великих екранах світу, зокрема на європейських теренах.

Українська мультиплікація багата не тільки на зразки наших національних традицій, насамперед фольклору, вона дає змогу також зазирнути в далеке майбутнє, як, наприклад, фантастичний мультфільм про робота Віктора і його дружбу з дівчинкою Вікою (реж. А. Лавренішин). Стрічка отримала приз глядацьких симпатій на Одеському міжнародному кінофестивалі (2020), визнана найкращим анімаційним фільмом і нагороджена Національною премією кінокритиків КІНОКОЛО.

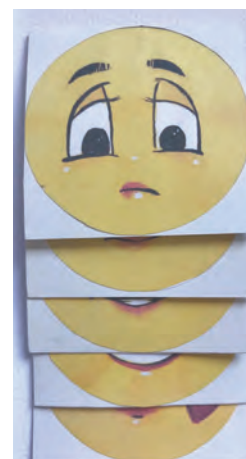
Анімаційні пригоди славетного мандрівника усіх часів у країні Ліліпутії — це карколомні випробування, підступні вороги й відчайдушні погоні — усе, що перетворює стрічку «Гулливер повертається» (реж. Ілля Максимов) майже на класичний екшн.

Переглянь українські мультфільми. Схарактеризуй мову анімації, основні образи, саундтреки. Яка зі стрічок привернула твою увагу?

Створюю композицію

Варіант 1. Колективна робота «Ми — геймдизайнери». Розробить гру за сюжетом мультфільму.

Варіант 2. Зобрази смайлики з різними емоціями. Наклей їх послідовно на смужку цупкого картону за технологією листівки «водоспад». Створи сценарій мультфільму про пригоди смайлика.

Мистецька скарбничка

Геймдизайнер — розробник правил і змісту відеогри. Роль геймдизайнера аналогічна ролі режисера в кіно.

Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе здивувало чи вразило на уроці? Фільми яких жанрів зацікавили, чим саме?

2. Фрагменти з яких фільмів викликали бажання зануритися в технології художників-аніматорів і геймдизайнерів?

3. Організуй челендж у соціальних мережах: визнач рейтинг українських мультфільмів, поцікався їх бюджетом.

Самостійне дослідження, медіапошук

Подивись мультсеріал (із 26 серій) про Моцарта, який не перекладений українською мовою. Вимкни звук і проаналізуй міміку, жести й пози персонажів на різних кадрах. «Прочитай» емоції, уяви і зрозумій події, що відбуваються.

Фантазую, експериментую, дію

Гра «Розшифруй емоції мультгероя»: пантоміма або озвучення реплік Моцарта. Створи комікс за сюжетом фільму.

Перевіряю свої досягнення

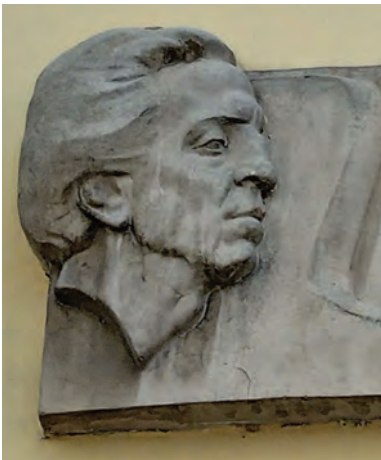
1. З якими музичними жанрами пов'язані ці образи?

2. Які жанри належать до камерно-інструментальної музики, а які — до симфонічної?

Концерт   Прелюдія   Симфонія   Соната   Токата

3. Назви камерно-інструментальні та симфонічні твори композиторів, зображених на портретах.

4. Які поняття використовуються і в музичному, і в образотворчому мистецтві?

Соната

Етюд

Натюрморт

Мелодія

Стилізація

Ескіз

Ритм

5. Які з музичних інструментів належать до електронних?

6. Які фільми належать до ігрового кіно, а які — до анімаційного?

Перевіряю свої досягнення

1. Назви жанри образотворчого мистецтва. Чи є серед них автопортрет?

2. Які твори анімалістичного жанру належать до мистецтва круглої скульптури, які — до рельєфу?

3. Які натюрморти пов'язані з музикою? Які з них декоративні?

4. Віднайди серед пейзажів фантастичний.

5. Ознаки яких жанрів поєднують ці картини.

6. Назви жанри фотомистецтва.

Додатки

Три поради (Не рубай тополю)

Музика І. Шамо

Вірші Ю. Рибчинського

Край до - ро - ги не ру - бай то - по - лю, -
мо - же, та то - по - ля тво - я до - ля. тво - я до - ля світ - ла, то - по -
ли - на, на - че - піс - ня жу - рав - ли - на...
Не ру - бай то - по - лю, не ру - бай то - по - лю, - бо зу - стрі - неш - ся з бі -
до - ю Не ру - бай то - по - лю, не ру - бай то - по - лю, -
кра - ще при - не - си ти їй во - ди!

Гей, соколи

Польсько-українська пісня

Гей, десь там, де чор - ні во - ди, на ко - ні ко - зак мо - ло - дий
за - ли - ша - є він дів - чи - ну, за - ли - ша - є У - кра - ї - ну Гей, гей,

Веснянка

Музика В. Філіпенка

Вірші А. Навроцького

Шум

(обробка для ансамблю, тріо О. Токар)

Вес - ня - ноч - ко, вес - ня - ноч - ко, де ти зи - му - ва - ла?

У са - доч - ку, на кле - ноч - ку со - ро - чеч - ку пря - ла.

Там у лі - сі, на уз - ліс - сі со - ва во - ду ду - є, за - спі - ва - ю спі - ва - ноч - ку,

не - хай во - на чу - є. За - пле - ти - ся, шу - ме, бар - ві - ноч - ком, я то - бі спі -
Ну - мо, ну - мо, на - ро - би - ли шу - ма, на - ро - би - ли,

ва - ю вес - ня - ноч - ку. Сі - ю, ві - ю, сі - ю, ві - ю ко - но - пе - леч - ки.
вес - ну роз - бу - ди - ли.

Сі - ю, ві - ю, сі - ю, ві - ю зе - ле не - сень - ки!

Навчайте мене музики

Музика Є. Карпенка

Переклад віршів О. Лобової

У пі-а - ні-но кла-ві-ші І чор-ні-ї, і
бі-лі. Ко - ли при-йде ба - бу - ся І ру - ки по - кла-
де, Во - ни да-ру-ють пі - сень-ку, Та - ку ве-се - лу
пі - сень-ку І пі - а - ні - но ра - до їй Ту піс - ню від - да -
є. На - вчай-те ме-не-му - зи-ки! Я ду - же, ду - же про - шу вас.
Я швид-ко но - ти ви - вчу всі, Я о - бі - ця - ю
вам! І я за-гра-ю пі - сень-ку, Та - ку ве-се-лу
пі-сень-ку, Най - кра - щу в сві - ті пі-сень-ку то -
ді за - гра - ю сам. На тис - ку//

Зміст

2 Образи природи в мистецьких жанрах 2

Мистецька фауна

Камерно-інструментальні 4 жанри: прелюдія, токато	12*	Анімалістичний жанр	11
Карнавал тварин. 18 Сюїта	13	Анімалістична екзотика	23
Гумор в музиці. 30 Скерцо	14	Скульптурна анімалістика	35
Жанри й форми музики: 42 соната	15	Анімалістичний жанр у графіці	50

У царстві Флори: пасторальні настрої

Інструментальні жанри в оркестрових барвах: 56	16	Жанр пейзаж	61
Інструментальні жанри: 66 елегія, рапсодія	17	Різновиди пейзажного жанру	72
Пори кроку: 79 концерт	18	Пори року: пейзаж у живописі	86
Симфонія. 92 Пастораль	19	Пасторальний дивограй: декоративний пейзаж	99

* Нумерація тем в Артнавігаторі.

Симфонічні картини ②0 Неспокій хвиль морських:
106 _____ й ескізи _____ марина _____ 112

Фантазії безмежної _____ Фантастичний пейзаж
117 _____ польоти: симфонічна ②1 і сучасні екологічні _____ 123
_____ поема _____ тренди _____

У пошуках гармонії

Музично-театральні _____
жанри: водевіль, ②2 Чарівний світ речей:
128 _____ опера-балет _____ натюрморт _____ 134

Зустріч жанрів _____ Зустріч жанрів
140 _____ у музиці. Етюд ②3 в одній картині _____ 145

Електронна _____ Жанри
149 _____ музика ②4 фотомистецтва _____ 155

Жанри _____ Жанри в мистецтві
163 _____ кіномистецтва ②5 мультиплікації _____ 171

188 _____ **Перевіряю свої досягнення** _____ 185

186 _____ **Додатки** _____ 189

У підручнику використано ілюстрації та світлини таких авторів із сайту

©**freepik.com**: brgfx, macrovector, pch.vector, valuavitaly;

©**shutterstock.com**: David Carbo, Dina Яковенко, fedun, Ivan Mateev, Macrovector, Mlle Carotte, robuart, Spring-Lady;

с. 156 — uaf.ua/national;

на форзацах — малюнки з сайту ©**freepik.com** авторів: serkanavci81, brgfx.

Навчальне видання

Масол Людмила Михайлівна

МИСТЕЦТВО

**Підручник інтегрованого курсу
для осіб з особливими освітніми потребами
(Н 54.1 — Н 54.2)
6 клас
(у 2-х частинах)**

ЧАСТИНА 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *О. Г. Трофімова*
Технічний редактор *Л. І. Аленіна*
Комп'ютерна верстка *Д. Д. Карачов*
Коректор *О. В. Сидор*
Дизайн обкладинки *П. В. Ширнін*

Формат 84х108 ¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 20,16 + 0,63 форзац
Обл. вид. арк. 8,90 + 0,89 форзац
Наклад 2240 пр.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано в АТ «ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА «ГЛОБУС»

61011, м. Харків, вул. Різдвяна, 11.

Свідоцтво ДК № 7032 від 27.12.2019 р.
www.globus-book.com